

Arhivi zajednice i njihova zastupljenost u zajednicama nacionalnih manjina grada Zagreba

Podkonjak, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:719414>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER ARHIVISTIKA
Ak. god. 2020./2021.

Marina Podkonjak

**Arhivi zajednice i njihova zastupljenost u zajednicama
nacionalnih manjina grada Zagreba**

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Vlatka Lemić

Zagreb, srpanj 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Zahvaljujem svojoj dragoj mentorici, Vlatki Lemić, koja mi je bila velika podrška u pisanju rada kao i tijekom cijelog studija gdje me naučila da uvijek mogu više i bolje.

Hvala obitelji, prijateljima i Milošu na svojoj podršci tijekom pisanja ovog rada.

Posebno zahvaljujem uji Goranu, koji mi je dodatno proširio vidike o problemima na koje se odnosi tema ovog rada.

Sadržaj

Sadržaj.....	ii
1. Uvod.....	1
2. Tipovi i vrste arhiva	4
2.1. Privatni i specijalizirani arhivi	5
2.1.1. Specijalizirane arhivske zbirke	7
2.2. Participativni arhivi	8
3. Suvremena arhivistika.....	9
4. Arhivi zajednice	12
4.1. Povijesni razvoj arhiva zajednice	13
4.2. Značaj arhiva zajednice	15
4.3. Važnost arhiva zajednice za društvo	16
4.4. Prilike i izazovi.....	17
4.4.1. Zajednica kao prilika.....	19
4.5. Vrste korisnika	21
4.6. Gradivo.....	22
5. Nacionalne manjine grada Zagreba	24
5.1. Povijest etničkih/nacionalnih manjina	24
5.2. Nacionalne manjine i identitet.....	25
5.3. Čuvanje baštine nacionalnih manjina.....	27
5.4. Udruge nacionalnih manjina na području grada Zagreba	29
5.4.1. Unija zajednica Albanaca u Republici Hrvatskoj	29
5.4.2. Bošnjačka nacionalna zajednica za grad Zagreb i Zagrebačku županiju.....	30
5.4.3. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske	30
5.4.4. Poljska kulturna udruga „Mikolaj Kopernik“	31
5.4.5. Savez Roma u Republici Hrvatskoj „Kali Sara“.....	32

5.4.6.	Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ Zagreb	32
6.	Istraživanje: Arhivsko gradivo udruga nacionalnih manjina grada Zagreba	34
6.1.	Očekivani tijek istraživanja	34
6.1.1.	Cilj i hipoteze istraživanja	35
6.1.2.	Metodologija istraživanja.....	35
6.1.2.	Rezultati istraživanja.....	36
6.1.3.	Rasprava o rezultatima istraživanja	40
6.2.	Primjeri iz prakse	41
6.2.2.	Hrvatska manjina u Republici Srbiji – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata	41
6.2.2.	Južnoazijski američki digitalni arhiv (SAADA).....	44
6.2.3.	Primjer Aboridžina i otočana Torres Strait tjesnaca u Australiji.....	45
6.2.4.	Arhiv skrivene povijesti u Londonu	48
7.	Zaključak.....	51
8.	Literatura.....	53
	Prilozi.....	57
	Prilog 1. - Pitanja intervjua	57
	Sažetak	59

1. Uvod

Arhivistika je disciplina koja se nekoliko puta mijenjala od početka do danas prvenstveno zbog različitih potreba društva. Gail Sheehy je rekao: „Ako se ne mijenjamo, ne rastemo. Ako ne rastemo, ne živimo.“, što je primjenjivo i na arhivistiku koja je u današnje doba brzog napretka tehnologije i društva također prisiljena prihvatiti nove načine djelovanja kako bi se razvijala i išla u korak s vremenom ili će joj u suprotnom neprihvatanje promjena otežati opstanak i izgubit će svoju ulogu u društvu.

Svoje korijene arhivistika vuče još iz 16. stoljeća kada se u pisarnicama počela nagomilavati dokumentacija koju se trebalo urediti, dok se u 19. stoljeću počinje razvijati suvremena arhivistika kao disciplina koja je do danas prošla kroz mnoge promjene i četiri puta mijenjala paradigmu. Iako su se tijekom povijesti mijenjali načini rada, terminologija, gledišta i osnovna načela, najveću promjenu izazvao je kontinuirani i brzi razvoj tehnologije kojemu se arhivistika morala prilagoditi i s kojim sustavno usklađuje svoje djelovanje. Osim toga, pojam arhiva koji je nekoć predstavljao ustanovu koja čuva i brine o takozvanom kolektivnom sjećanju čovječanstva i društva, u praksi se nije pokazao kao potpuno kolektivan, jer oni koji su gradivo stvarali nisu bilježili cjelokupnu i realnu sliku različitih perspektiva cjelokupnog društva. Poznati kanadski arhivist Terry Cook isticao je kako arhivisti moraju primijetiti da starom praksom svjesno zanemaruju neke segmente povijesti, kulture i društva. Zbog toga su se javljale inicijative koje su se htjele izboriti sa zanemarivanjem i zapostavljanjem određenih grupa ljudi, a u novije vrijeme takva praksa poznata je pod nazivom „*community archives*“, odnosno arhiva zajednice.

Arhivi zajednice nastaju kao odgovor na zanemarivanje određenih zajednica u društvu koje su namjerno bile nedovoljno zastupljene u povijesti ili se o njima neistinito svjedočilo zbog nesagledavanja situacija iz njihove perspektive. To dovodi do četvrte paradigme u evoluciji arhivistike kao znanstvene discipline, koja se temelji na arhivima zajednice o kojima će se govoriti u ovome radu. S obzirom na činjenicu da javna arhivska služba ne može pokriti sve što je vrijedno čuvanja, zajednice se poziva na suradnju kako bi prikupljali i čuvali svoje zbirke i gradivo koje je važno za njihovu kulturu i identitet. Ova promjena paradigme nije odmah u potpunosti prihvaćena u arhivističkim krugovima jer se ovdje više ne može govoriti o profesionalnim arhivistima, ali se suradnjom s druge strane, mogu ostvariti dobri zajednički rezultati. Zajednica je pojam koji definira grupu ljudi koju vežu zajednička

obilježja, a ovaj rad stavlja fokus na zajednice nacionalnih manjina grada Zagreba i druge marginalizirane zajednice.

Stranci u Zagrebu žive od njegova nastanka, ali se kroz povijest mijenjaju odnosi i prilike nacionalnih manjina kako u Hrvatskoj, tako i u gradu Zagrebu. Kako je važno očuvanje nacionalnog nasljeđa i baštine, tako je važno i ono nasljeđe nacionalnih manjina koje je najbolje prikazano upravo iz njihove perspektive. Nacionalne manjine osnivaju udruge kako bi sačuvali svoj identitet i kako bi mogli predstaviti svoju kulturu i tradiciju drugima.

U svima nama živi arhivist koji čuva fotografije djeda i bake, stara ljubavna pisma iz vojske, godinama stare karte od predstava, dnevnike i slične materijale koji nose informacije o prošlosti. Ono o čemu arhivisti u nama ne razmišljaju jest da takvi materijali mogu biti oštećeni, izgubljeni ili zaboravljeni ako ne obratimo pažnju na njihovo očuvanje. Uloga arhiva zajednice je upravo ta da takve materijale čuva i štiti, da prikuplja, organizira, opisuje i digitalizira dokumente, fotografije i druge vrste gradiva koje prenosi i čuva uspomene kako bi se oni mogli koristiti. Upravo je korištenje i dostupnost ono što treba biti krajnji cilj čuvanja materijala. Arhivi zajednice pomažu ljudima da istražuju svoju povijest i podrijetlo obitelji i zajednice te lakše razumiju svoju prošlost i na njoj grade vlastiti identitet.

Cilj ovog rada je ispitati postojeće prakse te stanja i stavove o brizi i dostupnosti gradiva udruga nacionalnih manjina u gradu Zagrebu i drugih marginalnih zajednica, definirati pojam arhiva zajednice i istaknuti njegovu svrhu postojanja.

U prvom dijelu prikazat će se tipologija i vrste arhiva koji postoje s naglaskom na privatne i specijalizirane arhive te specijalizirane zbirke jer se aktivnosti arhiva zajednice pripisuju njima. Osim toga objasnit će se pojam participativnog arhiva koji se temelji na sudjelovanju pojedinaca i grupa ljudi u stvaranju kolektivnog pamćenja. Nakon toga slijedi uvid u suvremenu arhivistiku čijim dijelom se bavi ovaj rad.

U drugome dijelu definirat će se pojam arhiva zajednice, njegov nastanak i povijesni razvoj. Istaknut će se važnost i značaj tih arhiva za društvo te prilike i izazovi s kojima se susreće. Osim toga, predstaviti će se vrste korisnika arhiva zajednice i gradiva koje se u njima može naći.

Nakon toga će se definirati nacionalne manjine i prikazati stanje njihova života u gradu Zagrebu. Osim što će se istaknuti njihove posebnosti, prikazat će se i dio udruga koje su

osnovane u Zagrebu s ciljem širenja svijesti o kulturnim različitostima i očuvanjem tradicije i identiteta.

Na kraju će biti prikazani rezultati istraživanja provedenog metodom intervjua s pripadnicima udruga nacionalnih manjina grada Zagreba kojim će se nastojati dati uvid u postojeće stanje vezano za čuvanje dokumentacije zajednica nacionalnih manjina.

S obzirom na to da zbog različitih nepovoljnih okolnosti uzorak istraživanja nije reprezentativan, u sklopu istraživanja bit će prikazani i drugi primjeri dobre prakse arhiva zajednice koji su usko povezani s manjinskim skupinama društva.

2. Tipovi i vrste arhiva

Arhivi se razlikuju po svom djelovanju, građivu, tipologiji i specijalizaciji, ali svi oni pripadaju suvremenoj arhivskoj zajednici koja je velika i raznolika te se stalno razvija, širi, transformira i profesionalizira (Lemić, 2021).

Kako bi se tipovi i vrste arhiva mogli razlikovati, potrebno je definirati pojam arhiva. S obzirom na to da se arhivistika zbog okruženja mijenjala tijekom vremena, postoje različite definicije pojma arhiva i opisi arhivskog djelovanja. Zakonom o arhivskom građivu i arhivima, arhiv se definira kao „pravna osoba ili ustrojstvena jedinica u pravnoj osobi (arhiv u sastavu) čija je zadaća čuvati, obrađivati i omogućiti korištenje dokumentarnog i arhivskog gradiva“ (NN, 61/2018). Pojam arhiv može predstavljati ustanovu u kojoj se čuva, obrađuje i koristi gradivo, ali može označavati i arhivsko gradivo unutar ustanove. U hrvatskom jeziku ipak nema poteškoća u razlikovanju značenja termina arhiva kao ustanove i kao arhivskog gradiva, jer se izraz *arhivsko gradivo* već dugo i uspješno koristi u tom značenju (Ivanović, 2010) dok se u međunarodnoj terminologiji riječ arhiv i dalje višeznačno koristi.

Arhivi su u modernom okruženju naišli na pitanje legitimiteta jer su pokazali slabiji interes za osuvremenjivanje institucijskih ciljeva i provođenje aktivnosti koje uključuje širu javnost. Na arhive više ne treba gledati kao na spremište papira već na mjesta koja stvaraju i čuvaju kolektivno sjećanje i kulturnu baštinu (CREARCH, 2021). Arhivska struka mora prihvatiti kontradiktornu prirodu tradicionalnih postupaka čuvanja i korištenja gradiva te prihvatiti nove potrebe društva i prilagoditi svoje djelovanje korisnicima (CREARCH, 2021).

Arhivska djelatnost u današnje vrijeme fokus stavlja na zajednicu koja obuhvaća ustanove, stručnjake u području arhivistike, udruženja, korisnike arhiva, osnivače arhiva te stvaratelje i imatelje arhivskog gradiva koji dolaze iz javnih i privatnih institucija (Lemić, 2016). Naglašava se suradnja arhiva međusobno, arhiva s drugim baštinskim institucijama, suradnja sa stručnjacima iz drugih područja i suradnja s korisnicima arhiva i arhivskih usluga.

Prema vrsti, arhivi u Republici Hrvatskoj mogu biti privatni i javni. Odnosno, arhivska se djelatnost dijeli na javnu arhivsku službu koja obuhvaća državne arhive i arhive jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te privatne i specijalizirane arhive (NN, 61/2018). Državni arhivi u Republici Hrvatskoj dijele se na matične koji nadziru rad arhiva i gradivo koje se odnosi na cijelu državu te područne koji obuhvaćaju određeni prostor kao što je grad ili županija. Privatne arhive osnivaju pravne i fizičke osobe te se gradivo prikuplja za osnivača, dok specijalizirani prikupljaju gradivo o određenoj temi ili formatu (NN, 61/2018).

Premda su definirani arhivskim zakonom, arhivi lokalne uprave i samouprave u praksi ne postoje u Republici Hrvatskoj.

Suvremeni arhivi predstavljaju otvorene ustanove dostupne svim korisnicima. Novija literatura ističe da se u današnje vrijeme stalnih promjena mijenja i percepcija društva o arhivima, a naglasak arhivske djelatnosti stavlja se na suradnju institucija i umrežavanje s ciljem razmjene znanja (Lemić, 2016). Osim toga, bez obzira na različitosti poimanja arhiva i različitih tipova arhiva, oni se uvijek bave očuvanjem, zaštitom, obradom i dostupnosti arhivskog gradiva s naglaskom na njegovo korištenje. Informacijsko-komunikacijska tehnologija promijenila je način komunikacije kulturnog nasljeđa i baštine što je utjecalo na interakciju i suradnju arhiva i društva (Ćosić i Lemić, 2006).

Međunarodno arhivsko vijeće (ICA) u Općoj deklaraciji o arhivima iznijelo je ključne stavke o tome što bi danas trebao predstavljati arhiv. Prema tome, arhiv je čuvar zapisanih odluka, aktivnosti i sjećanja na svim vrstama nosača, neovisno radi li se o papiru, elektroničkom zapisu ili nečem drugom; arhiv treba dokumentirati sva područja ljudske djelatnosti; treba poslovati transparentno i podržavati demokratsku odgovornost; treba podupirati demokraciju i ljudska prava kao i očuvanje kolektivnog pamćenja društva; deklaracija prepoznaje ulogu arhivista i obrazovanih stručnjaka koji brinu o arhivskom gradivu i osiguravaju njegovo korištenje i drugo (ICA, 2011).

Razmatrajući osnovnu podjelu vrsta i tipova arhiva, arhive zajednice kojima se ovaj rad bavi mogu se svrstati u privatne i specijalizirane arhive koji su najčešće neovisni, iako se mogu pojaviti i kao arhivi u sastavu.

2.1. Privatni i specijalizirani arhivi

Stručna zajednica pokazuje sve više interesa za privatne i specijalizirane arhive koji se baziraju na suradnji arhiva i zajednice, arhivskom aktivizmu i ulozi arhiva u zaštiti ljudskih prava te se više pažnje posvećuje „običnim“ ljudima, migrantima i manjinskim skupinama (Lemić, 2016). Prema Zakonu, privatni arhivi „mogu prikupljati i čuvati dokumentarno i arhivsko gradivo nastalo radom svojih osnivača i drugih domaćih pravnih i fizičkih osoba.“ (NN, 61/2018). Ivanović (2010) kaže kako tijekom 19. stoljeća slabi shvaćanje da je javnopravni značaj nužno svojstvo arhivskog gradiva, pa pored javnopravnih osoba, arhivsko gradivo mogu stvarati i privatne pravne osobe te pojedinci i grupe pojedinaca.

Ponekad nije jednostavno odrediti strogu granicu između privatnih i javnih arhiva, posebice ako se radi o političkim strankama i sindikatima koji su dobrovoljne udruge osoba, ali je njihovo djelovanje vezano uz javne institucije i javne ovlasti ili primjerice pitanja vjere i crkve koje su danas privatna stvar pojedinca, a nekad su crkvene ustanove predstavljale i javnu te administrativnu funkciju (Ivanović, 2010).

Arhivi vjerskih zajednica, obiteljski arhivi, arhivi političkih stranaka i drugih društveno angažiranih pokreta i organizacija primjeri su prvih privatnih arhiva. Posljednjih godina brojni pokreti prepoznali su važnost privatnih arhiva, a posebice oni koji se tiču ljudskih prava, ravnopravnosti spolova, ali i manjinskih društvenih skupina kojima se ovaj rad bavi.

Prijašnjim Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima iz 1997. godine (NN, 105/97) uređena je zaštita privatnog arhivskog gradiva i osiguravanje njegove dostupnosti. Iako je zakonski definirano postojanje specijaliziranih arhiva, u Republici Hrvatskoj postoji samo jedan takav arhiv, a radi se o Hrvatskom memorijalno-dokumentarnom centru Domovinskog rata (Maras Kraljević i Rupiće, 2012). Bez obzira na to, postoji velik broj ustanova, knjižnica, muzeja ili zajednica u kojima se čuva gradivo i koji djeluju kao specijalizirani arhivi, ali im status nije formalno definiran. Specijalizirani arhivi mogu se dijeliti na lokalne, gradske i područne, gospodarske, sportske, arhive političkih stranaka i udruga, književne i umjetničke arhive, sveučilišne arhive, arhive vjerskih zajednica i mnoge druge (Lemić, 2021).

Udruge nacionalnih manjina kao zajednice koje djeluju na različitim područjima, a na neki način čuvaju gradivo, mogle bi dobiti status specijaliziranog arhiva. Dugogodišnja je činjenica da arhivska služba svojim kapacitetima ne može pokriti sve što bi ljudima moglo biti važno za „budućnost“, pa je potrebno poticati osnivanja specijaliziranih i privatnih arhiva za područja koje arhivska služba ne može pokriti (Tadin, 2001).

Specijalizirani arhivi mogu djelovati kao samostalne ustanove, a mogu biti u vlasništvu stvaratelja. Takvi izvori ponekad ostanu nepoznati ili nedostupni široj javnosti, pa se različitim projektima potiče suradnja ljudi s arhivima kako bi zapisi vrijedni čuvanja postali dostupniji. Primjer toga su virtualne platforme koje omogućavaju prikupljanje gradiva koje je od značaja za neku zajednicu koju povezuju zajednički interesi ili obilježja, a s obzirom na to da su najčešće tematski povezani svrstavaju se u specijalizirane arhive koji nastaju djelovanjem „običnih“ ljudi. Takva suradnja arhiva i zajednice pojavljuje se u različitim oblicima poput *community archives*, *oral history*, *community memory* i sličnima (Lemić, 2016).

Zajednicama je važno čuvati podatke koji su vezani za život u prošlosti, povijest nastanka, njihovo postojanje i djelovanje u društvu te ostale zanimljive materijale koji su nositelji uspomena i sjećanja. Uostalom, važno je što će se sačuvati za buduće generacije tako da im se osiguraju potpune informacije o djelovanju i životu ljudi. S obzirom na činjenicu da javni arhivi ne mogu pohraniti gradivo koje predstavlja posebnu važnost određenim skupinama, preporučuje se osnivanje specijaliziranih arhiva.

2.1.1. Specijalizirane arhivske zbirke

U arhivistici razlikujemo pojmove arhivskog fonda i zbirke, a razlika je u načinu nastanka prema kojem je fond cjelina gradiva koja je nastala djelovanjem istog stvaratelja, dok zbirka, s druge strane, predstavlja cjelinu gradiva koja je prikupljena od više stvaratelja, ali je povezana određenom temom ili područjem. Drugim riječima, zbirke nastaju objedinjavanjem jedinica gradiva koje povezuje isti sadržaj ili ista vrsta zapisa, neovisno o njegovoj provenijenciji (HDA, 2020).

S obzirom na to da arhivsko gradivo osim arhiva prikupljaju i druge ustanove, institucije, društva, kulturne udruge, muzeji i knjižnice, ali i pojedinci, specijalizirane zbirke ne čuvaju se isključivo u javnim arhivima nego i u sklopu drugih ustanova, udruga ili kod stvaratelja (Lemić, 2016). U arhivskoj zajednici primjećuje se sve veća svijest o važnosti privatnih i specijaliziranih zbirki jer se pomoću njih dokumentira sveobuhvatna svjetska baština. Osim toga osniva se sve više međunarodnih i nacionalnih udruga koji potiču okupljanje specijaliziranih arhiva i arhivskih zbirki kao što je *Community Archives and Heritage Group* (Lemić, 2016) o kojoj će se govoriti i kasnije u radu. Važno je istražiti, prikupiti te dokumentirati cjelokupnu kulturnu baštinu i učiniti ju dostupnom bez obzira na mjesto gdje se ona čuva.

Ukratko, pojam specijalizirane arhivske zbirke odnosi se uglavnom na zbirke koje se čuvaju izvan mreže arhivskih ustanova u ustanovama kao što su knjižnice, muzeji, crkve, akademske ustanove, različite udruge, ali i u virtualnom okruženju kao što je platforma Topoteka. Specijalizirane arhivske zbirke obuhvaćaju primjerice zbirke vjerskih zajednica, različitih pokreta, života ljudi nekog lokalnog područja i dr.

2.2. Participativni arhivi

U novijoj literaturi, sve više se govori o tome da arhive treba otvoriti društvu i da gradivo treba biti lakše dostupno. Razvoj tehnologije i suvremena ljudska potreba da informacije budu dostupne *na klik*, u arhivistici su probudili potrebu za širom upotrebom informacijske tehnologije te suradnjom pojedinaca i društva. Participativni arhivi nastaju kao rezultat različitih potreba društva, u kojemu je ključna suradnja arhiva sa zajednicama drugačijih vrijednosti i uvjerenja, uvažavajući ljudska prava u odnosu na njihov identitet (Gilliland i JMcKemmish, 2014). Flinn (2007) participativne arhive opisuje kao arhive zajednice koji predstavljaju primarne aktivnosti dokumentiranja, zapisivanja i istraživanja baštine u kojoj je ključno sudjelovanje određene zajednice te najčešće njihova kontrola i vlasništvo nad projektom. Participativni arhiv razlikuje se od tradicionalnog arhiva jer zajednice često ne zadovoljavaju arhivistička načela prikupljanja, obrade i zaštite gradiva, te se u njima mogu naći i predmeti koji nisu nužno arhivsko gradivo. Ovisno o području na kojemu se termin participativnog arhiva koristi, interpretira kao privatni arhiv, neovisni arhiv ili arhiv zajednice.

Ključno je shvatiti da u stvaranju participativnih arhiva sudjeluju zajednice i ljudi koji nisu nužno arhivisti, ali žele čuvati dokumentaciju koja se ne čuva u javnim arhivima jer je upravo ona izvor kulture, povijesti i identiteta određene zajednice.

3. Suvremena arhivistika

Ono što je početno nazvano suvremenom arhivistikom, zapravo nema puno veze s aktualnim pitanjima i događajima u arhivskoj struci. Arhivistika se definira kao znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem arhivskog gradiva, te njegovim prikupljanjem, preuzimanjem, odabirom, zaštitom, čuvanjem i davanjem na korištenje znanstvenicima i istraživačima (Hrvatska enciklopedija, 2020).

Iako se arhivska administracija u nekom obliku pojavljuje još u doba antike, arhivi i arhivska služba koja je prepoznata kao suvremena arhivistika pojavljuje se u doba Francuske revolucije kada su osnovani Nacionalni arhiv (*Archives Nationales*) 1789. i Pokrajinski arhivi (*Archives Départementales*) 1796. godine. Tada je arhiv postao ustanova kojoj je dužnost čuvati svu dokumentaciju javnih (državnih) tijela, a država je morala početi brinuti o svojoj pisanoj baštini. U Parizu je 1948. godine na sastanku profesionalnih arhivista osnovano i Međunarodno vijeće za arhive pod pokroviteljstvom UNESCO-a. (Encyclopædia Britannica, 2017).

Danas je situacija drugačija, jer se na arhive ne gleda kao na ustanove koje samo prikupljaju i čuvaju dokumentaciju, već se naglasak stavlja na otvorenost prema društvu i aktivno sudjelovanje „običnih“ ljudi u aktivnostima arhivskog djelovanja. Stručnjaci se trebaju pozabaviti ranijim propustima i popuniti praznine koje se tiču ponajviše marginalnih skupina te upravo u suradnji s njima prikupiti zaboravljenu i zanemarenu baštinu kako bi bila dostupna široj javnosti (CREARCH, 2021).

U prošlosti je arhivistika bila pomoćna povijesna znanost, a onda je postala samostalna znanstvena disciplina koja ima svoju teoriju kojom se pronalaze načini primjene, metodologiju koja određuje načine na koje se postupa s gradivom i praksu koja obuhvaća primjenu teorije i metodologije. Osim toga raspolaže različitim tehnikama prikupljanja i očuvanja gradiva te ima cilj koji se u konačnici odnosi na postizanje intelektualne kontrole nad gradivom koje je potrebno čuvati. Početkom 19. stoljeća postupno su se donosili kriteriji za preuzimanje i trajno čuvanje dokumentacije (Kolanović, 1992) koji su se kasnije razvijali i dopunjavali.

Iako se i danas koriste različiti tradicionalni pristupi i metodologije koje se tiču očuvanja arhivskog gradiva, javljaju se i novi načini prikupljanja i čuvanja arhivskog gradiva koji su izazvani razvojem tehnologije i društva.

Arhivistika je zadužena za odabir, prikupljanje, vrednovanje, obradu i trajno čuvanje dokumentacije, odnosno gradiva te na kraju njegovo korištenje. Kolanović (1992) ističe da se u arhivskoj djelatnosti stavlja naglasak na dio procesa u kojemu se čuvaju „*tragovi*“ prošlosti koji se uvijek iznova mogu otkrivati i proučavati, što je izrazito važno za ideje koje su aktualne danas. Osim toga Kolanović (1992) definira arhivistiku kao posrednicu povijesnih događaja i interpretacije povijesnih procesa u kojima pojedinac i društvo sebe pamte, shvaćaju i otkrivaju kroz *povijesno osmišljenu svijest* što se u današnje vrijeme povezuje sa sveobuhvatnim sjećanjem na koje arhivistika sve više obraća pažnju.

Suvremena arhivistika temelji se na tri glavna pitanja koja se tiču odabira dokumentacije koje treba preuzeti iz ustanova u kojima je nastala i čuvati u arhivu, vrijeme raspolaganja zapisima odnosno njihova dostupnost za javnost te način na koji se sa zapisima raspolože (Encyclopædia Britannica, 2017). Osim toga suočava se s novim zahtjevima koje pred nju postavlja tehnologija, pojava novih medija koji znače novu vrstu dokumenta i zapisa, a na kraju i korisnici koji su u današnje vrijeme navikli da im je svaka informacija dostupna brzo i lako. Upravo zbog zahtjeva korisnika od arhiva se očekuje stalna prilagodba i praćenje novih trendova.

U današnjem društvu, najvažnija je dostupnost i iskoristivost informacija, a upravo društvo pred arhive stavlja nove zahtjeve i izazove koji su posljedica razvoja tehnologije i društvenih promjena. Zbog tih promjena arhiviste se dovelo u položaj u kojemu trebaju preispitati svoju disciplinu i praksu jer neki ranije utemeljeni koncepti, strategije i metodologije više nisu primjenjive. Kako tehnologija i društvo postavljaju nove zahtjeve, dolazi do promjene paradigme, a ne samo prilagođavanja principa rada. Cook (2000) u kontekstu nove paradigme ističe prelazak s uloge arhivista kao pasivnog čuvara nasljeđa na aktivnog sudionika u oblikovanju kolektivnog sjećanja te isto tako ističe shvaćanje zapisa kao aktivnih sudionika u formiranju ljudske memorije nasuprot mišljenja da oni predstavljaju samo statične fizičke objekte koji su pasivni proizvodi ljudske aktivnosti. Također ističe kako bi arhivistika svoju paradigmu trebala pomaknuti s analize svojstava i karakteristika pojedinih dokumenata i zbirki zapisa na analizu funkcija, procesa i transakcija koje stvaranje dokumenata i zbirki uzrokuju pomoću provenijencije, prvobitnog reda, komponenti zapisa, grupiranja u fondove, opisivanja i drugog (Cook, 2000).

Govoreći o promjeni paradigme, Cook (2013) ističe kako je u posljednjih 150 godina arhivska paradigma prošla kroz četiri faze od kojih se prva odnosila isključivo na pravnu ostavštinu, druga na kolektivno kulturno pamćenje, treća na društveni angažman i četvrta na

arhiviranje u suradnji sa zajednicom. Gradivo se više ne čuva radi dokaza nego kao sjećanje na identitet i zajednicu. Nekolicina povjesničara tvrdi da je identitet u prošlosti oblikovan kolektivnim sjećanjem koja se očituje u različitim tradicijama, ali da ti identiteti nisu fiksni nego promjenjivi ovisno o vremenu, prostoru i okolnostima. Identiteti grupa (rasnih, etničkih i sl.) se iznova oblikuju i jačaju, na što utječu sjećanja iz prošlosti vezana za dostignuća ili traume, kako bi se što bolje predstavili u sadašnjosti. Pojmovi poput kolektivnog sjećanja, identiteta i zajednice, na zahtjev društva, postali su središnji dio arhivskog djelovanja 21. stoljeća.

Arhivi zajednice nastali su kao odgovor na tradicionalnu arhivsku praksu u kojima mnoge zajednice nisu mogle pronaći odgovore na pitanja o vlastitom identitetu, porijeklu i tradicijama ili su smatrali da se zabilježeni tragovi ne poklapaju s povijesnom istinom. Zbog toga se javlja potreba za promjenom paradigme u kojoj vodeću ulogu preuzima zajednica kako bi osigurala istinito nasljeđe budućim generacijama.

4. Arhivi zajednice

Važno je definirati i uspostaviti značenje izraza koji se koriste u ovome području, ali je njihovo definiranje prilično teško i složeno. Arhiv zajednice nije lako jednoznačno definirati, prvenstveno zato što ne postoji jedna definicija zajednice te nije potpuno jasno što bi sve arhiv zajednice mogao uključivati. U kontekstu definiranja pojma zajednice, često se spominje definiranje pomoću geografskog područja, kulture ili zajedničkih interesa, ali Flinn (2007) proširuje pojam zajednice na grupu ljudi koja se definira na temelju lokaliteta, kulture, vjere, seksualne preferencije, zanimanja, etničke pripadnosti i ostalih interesa ili kombinacije navedenog. Sama definicija arhiva zajednica odnosi se na temeljne aktivnosti koje pokrivaju dokumentiranje, snimanje i istraživanje naslijeđa zajednice u kojoj je nužno sudjelovanje određene zajednice, a neophodna je njezina kontrola i vlasništvo nad projektom (Flinn, 2007). Newman (2010) arhiv zajednice definira kao zbirke arhivskih zapisa koje stvara zajednica koju čini skupina ljudi koja živi na istoj lokaciji ili ju povezuju isti interesi, a čije prikupljanje, održavanje i korištenje uključuju njihovo aktivno sudjelovanje.

Postoje slični izrazi koji se koriste za ovu vrstu djelatnosti koja obuhvaća rad zajednica, ali izraz „arhiv zajednice“ u posljednje je vrijeme ipak postao najšire prihvaćen. To bi značilo da mnogi pojedinci koji rade na projektima koji se tiču zajednica i naslijeđa ne definiraju uvijek svoje aktivnosti kao djelovanje u okviru arhiva zajednice već za svoje projekte koriste druge nazive. Bez obzira na to, pojam arhiva zajednice sve se više koristi, iako ima različita značenja ovisno o zemljama u kojima se upotrebljava. U Kanadi predstavlja lokalne arhive koje osniva lokalna uprava, u SAD-u i Australiji se odnosi na neformalne lokalne arhive ali i tzv. „manjinske arhive“, u Južnoj Africi primjer arhiva zajednice je GALA koji se odnosi na arhiv gej i lezbijske zajednice, dok su u Velikoj Britaniji uključene i zajednice koje su usmjerene na lokalnu baštinu, ali i politički motivirane aktivističke arhive (Flinn, 2010).

Na mrežnim stranicama *Community Archives and Heritage Group* navodi se da su arhivi zajednice i različite baštinske inicijative dolaze u različitim oblicima: poluprofesionalnim ili dobrovoljnim, velikim ili malim, davno uspostavljenim ili relativno mladim, u suradnji s baštinskim stručnjacima ili potpuno neovisnim, a nastoje dokumentirati povijest lokalnih, etničkih, vjerskih i ostalih zajednica prikupljanjem, očuvanjem i davanjem na korištenje različitih dokumenata, fotografija i sličnih materijala koji daju neprocjenjiv doprinos očuvanju lokalne baštine (Community Archives and Heritage Group, n.d.).

Poole (2020) ističe kako arhivi zajednice i projekti kojima se bave predstavljaju novi pristup i dosad neviđeno demokratsko mjesto za informacijski rad koji je usredotočen na ključne koncepte koji se tiču skrbništva nad gradivom, razvoj zbirke, obradu, uređivanje i opise, organizaciju, predstavljanje i imenovanje, suradnju, raspodjelu resursa, aktivizam i socijalnu pravednost, očuvanje, ponovnu upotrebu te održivost. Arhivi zajednica ukazuju na činjenicu da tradicionalni arhivi nisu uvijek objektivni i neutralni, što dokazuje njihov informacijski rad koji se bori protiv pravne i nezakonite diskriminacije, podređenosti, represije, marginalizacije i nepravde izazvane rasizmom, neoliberalizmom, homofobijom, patrijarhatom, kolonijalizmom, genocidom i povrede ljudskih prava. Od početka naglašavaju svoju neovisnost od tradicionalnih baštinskih institucija, ali stupanj neovisnosti može ovisiti o tome jesu li dio javne knjižnice ili zavičajnog muzeja, inicijative za usmenu povijest, virtualne zajednice, etnički arhivi, aktivistički arhivi, pripadaju li vjerskim i duhovnim redovima i sl.

Najjednostavnije rečeno, arhivi zajednice najčešće se odnose na dokumentaciju ili arhivske zbirke koje je nastalo radom zajednice i pojedinaca koji žele dokumentirati svoje kulturno nasljeđe na temelju identiteta, svojih zajedničkih interesa i iskustava bez formalnog znanja iz područja arhivistike uz pomoć obučениh arhivista. Stvaraju se kako bi popunili praznine koje postoje u tradicionalnim arhivima te zajednički omogućili potpunu i realnu sliku povijesti čovječanstva.

4.1. Povijesni razvoj arhiva zajednice

Sektor koji se bavi baštinom tek je nedavno prepoznao vrijednost ove neformalne djelatnosti arhiva, a nastanak i razvoj arhiva zajednice u Velikoj Britaniji posljednjih je godina tema mnogih rasprava (Wales, 2014). Ipak, takva vrsta projekata i inicijativa nije nešto u potpunosti novo, iako govorimo o novoj paradigmi arhivistike. Svijest o prikupljanju i zastupanju zajednica prisutni su u lokalnim knjižnicama, muzejima i arhivima već dugi niz godina samo što im se do nedavno nije pridavalo toliko pozornosti. Flinn (2007) kaže da se korijeni bavljenja lokalnom povijesti i baštinom javljaju još u 17. stoljeću, pa se pojavljuju antikvarijatska društva u 19. stoljeću te lokalno povijesne skupine u 20. stoljeću, a dokazano je da su postojale zajednice koje su stvarale, prikupljale i čuvale gradivo prije čak 100 godina. Pronađeni su projekti iz 1980-ih, ali i ranije koji su se bavili prikupljanjem i brigom o pamćenju povijesti unutar zajednica (Flinn, 2007). Izraz „arhivi zajednica“ (engl. *community*

archives) pojavio se u američkoj literaturi 1942. godine, ali su kao institucije širu javnost i akademsku zajednicu privukli tek 1960-ih i 1970-ih godina kada je porastao broj društvenih pokreta u ovom području (Poole, 2020).

U periodu nakon Drugog svjetskog rata značajno je porasla popularnost lokalne povijesti kao akademske discipline, ali i na neprofesionalnoj razini. 1970-ih i 1980-ih pojavio se pokret *History Workshop* (povijesna radionica) koja se oslanjala na usmenu predaju, *Local Oral Community Histories*, *Community Archives* i povijesne radionice koje su bile inspirirane za dokumentiranje života lokalnih zajednica, uključujući i ona zanimanja, obitelji i pitanje žena koje su bile zanemarene u povijesti jer se nije smatralo da su vrijedne čuvanja. Ukratko, rast i povećanje vidljivosti arhiva zajednice rezultat su povećanog zanimanja za osobnu i obiteljsku povijest, ali i povećanja svijesti i frustracija zbog nedostatka i istinitosti povijesnih zapisa. Primjeri prvih projekata su *Island History Trust on the Isle of Dogs* (1981.) i *Waltham Forest Oral History Workshop* (1983.) iz Londona, *HistoryTalk* u North Kensingtonu i Notting Hillu, *Eastside Community Heritage* projekt u East Endu (čije će se djelovanje prikazati u radu) i drugi. Ti pokreti usmene predaje bili su blisko povezani s inicijativama za prepoznavanje i očuvanje arhiva radničke klase i radničkog pokreta 60-ih, 70-ih i 80-ih godina dvadesetog stoljeća jer se iskazala želja i potreba za očuvanjem povijesti njihove zajednice zbog mnogih borbi proletera koje su se odvijale godinama. Osim toga, političke kampanje i briga zbog rasnih i etničkih identiteta, razlika spolova i seksualnosti također su rezultirali velikim naporima da se kultura i baština tih zajednica zabilježi i sačuva. Osim ranije navedenih projekata, za zajednicu Židova, *Jewish Historical Societies*, pobrinuo se i SAD (1892.) i Velika Britanija (1983.), a niz drugih lokalnih i nacionalnih inicijativa rezultirao je nizom neovisnih baštinskih ustanova u Londonu, Manchesteru i Glasgowu (Flinn, 2007).

O rastu arhiva zajednice izvijestio je *Archive Task Force* (ATF) 2004. godine te istaknuo važnost i porast broja takvih arhiva. To su prepoznale i podržale mnoge inicijative koje su surađivale s arhivima zajednice, kao što su *Community Access to Archives Project* (CAAP) i *Community Archives Development Group* (CADG) koji su nastojali dati odgovore i smjernice o arhivima zajednice, te načinima njihovog planiranja i razvoja.

Iako nisu nova pojava, postalo je jasno da se tek nakon 2000-ih povećava svijest o njihovoj važnosti i potencijalu na što je utjecao razvoj tehnologije. Razvoj interneta doprinio je formiranju zajednica zajedničkog interesa i olakšao njihovu komunikaciju. *Community Archives and Heritage Group* (CAHG) osigurao je web stranicu

<https://www.communityarchives.org.uk> kako bi informacije o arhivima zajednice bile lako dostupne (Gilliland i Flinn, 2013). Također se omogućilo lakše prikupljanje i širenje sjećanja zajednica u obliku dokumenata, fotografija, ali i usmenih svjedočenja. Zato se pojavljuju nova rješenja koja zajednicama omogućuju digitalizaciju, izradu web stranica, dijeljenje i širenje svojih arhiva i slično. Takvi arhivi omogućuju zajednicama vrlo jednostavan i lak pristup vezama iz prošlosti (Flinn, 2007).

4.2. Značaj arhiva zajednice

S obzirom na to da bi arhivi i baština trebali biti reprezentativni na način da obuhvaćaju cijelo društvo te ne isključuju i marginaliziraju neke sektore društva, arhivi zajednice imaju značajnu ulogu u postizanju cilja sveobuhvatnosti. Javni arhivi u pravilu prikupljaju i čuvaju gradivo stvoreno od organizacija, elita i vladajućih unutar društva i politike, ali ne i ono koje su stvorili „obični“ građani i radnici. Njihovo djelovanje spominje se možda u kontekstu onih koji su ranije navedeni, ali njihov se identitet često umanjuje ili se ignorira njihova složenost što rezultira nepotpunom slikom društva bez stvarnih iskustava svih slojeva društva. Upravo zato su važni arhivi zajednice koji tim ljudima daju mogućnost da se čuje i njihov glas. Takvi arhivi pišu povijest puno detaljnije iz perspektive onih koji ju žive (Flinn, 2007).

Arhivi zajednice su alternativna mjesta za grupe i skupine ljudi koje su marginalizirane, zanemarene ili sabotirane od strane glavnih institucija. Ondje mogu dokumentirati vlastitu povijest, graditi ili osnažiti identitet te se na taj način predstavljati u društvu (Caswell, 2015 prema Flinn i Stevens, 2009). Ovi arhivi su specifični jer rezultiraju zbližavanjem zajednica i članova zajednice. Bez obzira na to što imaju neslužbeni status, prednosti arhiva zajednice ne ističu samo zajednice koje ih stvaraju nego i profesionalci koji prepoznaju njihovu važnost u programima očuvanja kulturne baštine. Arhivi zajednica opisani su kao utjelovljenje aktivizma u arhivima. Važnost se krije u odluci zajednice da zabilježi svoja sjećanja i uspomene što je jedan od najboljih načina za ojačavanje identiteta neke društvene skupine. Neovisni arhivi predstavljaju ključnu vezu s prošlošću i olakšavaju korisnicima pristup zapisima, a britanski arhivist Gerry Slater govori o tome kako arhivi zajednice nisu samo poželjna strana šire slike arhivistike danas nego se nalaze u samom srcu arhiva zbog načina na koji se odnose prema pojedincima, zajednici i današnjem društvu u cjelini (Wales, 2014).

4.3. Važnost arhiva zajednice za društvo

Neke zajednice i identiteti su marginalizirani i nisu dovoljno zastupljeni općenito u društvu, a zanemarivanjem se može učiniti velika šteta onima u budućnosti koji žele proučavati svoju povijest. Primjer je u svome istraživanju dao Flinn (2007) kada je prikazao isključenost crnačke povijesti i njihove baštine zbog nekadašnje nejednakosti u društvu. Ističe kako se izostanak informacija ne tiče samo određenih grupa već svih onih koji žele uvid u realnu sliku svijeta. U nacionalnu baštinu treba biti uključena i crnačka povijest, povijest LGBT osoba, ženska povijest i židovska povijest te povijest ostalih manjinskih skupina koje su se u nekom trenutku u prošlosti našle kao nejednake i neravnopravne, pa samim time zanemarene i danas zakinite za istinite i potpune informacije.

Iako je povijest u arhivima zabilježena, potrebno je primijetiti da nije svejedno iz koje perspektive je sagledana i zapisana te se upravo zato potiče sudjelovanje zajednica kako bi se spriječio izostanak različitih pogleda na određene događaje. Zajednice su počele reagirati na nedostatak zanimanja glavnog sektora baštine za njihovu povijest i počeli uspostavljati vlastite arhive. Značaj i važnost neovisnih arhiva zajednice i povijesnog sadržaja koji dolazi izravno od zajednica ne smije biti podcijenjen ili odbačen (Flinn, 2010). Arhiv zajednice nastoji očuvati dokumentaciju i učiniti ju dostupnom jer ona obično nije dostupna nigdje drugdje. Ukratko, arhiv zajednice osigurava svojim članovima povijesnu istinu do koje ne bi nužno došli tražeći informacije u tradicionalnim arhivima i pomoću njih mogu doći do potpunih informacija. Također daje veliki doprinos u stvaranju kulturnog naslijeđa time što ne dopušta uništavanje i zaboravljanje marginaliziranih skupina.

Projekti koji se bave poviješću i arhiviranjem u zajednicama nude načine prenošenja priča i naslijeđa unutar tih zajednica. Priče pojedinaca bit će zabilježene i na taj način postat će dio povijesti namijenjen budućnosti, a glas svakog tog pojedinca dat će doprinos cjelokupnom identitetu zajednice kojoj pripada. Takav demokratski pristup osigurat će reprezentativniju sliku društva u kojemu će biti moguće vidjeti raznolikosti i multikulturalnost. Taj pristup razvijao bi se i mijenjao na način na koji će se mijenjati društvo. Najvažnije od svega je istaknuti da povijest zajednica ne treba biti odvojena, već treba biti dio nove inkluzivne povijesti cjelokupnog društva (Flinn, 2007).

Važnost arhiva zajednice za društvo leži u sprječavanju socijalne nepravde, obogaćivanju kolektivnog pamćenja i društvene povijesti, aktivizmu, empatiji, solidarnosti,

povjerenju i zajedničkoj brizi o identitetu, suradnji i partnerstvima te zblizavanju zajednica (Poole, 2020).

4.4. Prilike i izazovi

Arhivi se susreću s mnogim izazovima koje uzrokuju promjene u društvu, gospodarstvu i tehnologiji. S obzirom na to da svijest o potencijalnom doprinosu arhiva zajednica raste, zbirke kakve čuvaju treba shvatiti kao važne izvore za baštinu i kulturu te preispitati odnos profesionalnih arhivista prema njima. Ističe se da bi izgradnja dobrih odnosa mogla donijeti doprinos formalnom arhivskom sektoru. Suradnja s arhivima zajednice doprinijela bi dostupnosti znanja i vještina unutar zajednica te bi se ta znanja mogla koristiti za bolju upotrebu terminologije i jezika u opisima ili identificiranju ugroženih povijesnih resursa u zajednicama. To je i prilika da zajednice koje nisu među korisnicima tradicionalne baštine to postanu, što može imati dugoročnu korist tako što će se pojaviti usluge koje se bave čitavom zajednicom, a ne samo nekim njezinim dijelovima (Flinn, 2007).

Ti odnosi bi u svakom slučaju imali obostranu korist, jer bi arhivi zajednica imali financijsku potporu, a oni bi zauzvrat osuvremenili arhivske službe inicijativama prikupljanja reprezentativnijeg gradiva društva općenito. U slučaju da zbirke ne budu preuzete u arhive, nego ostanu u rukama zajednica, arhivska služba će im moći pomoći davanjem savjeta i smjernica za pravilno očuvanje baštine (Flinn, 2007). Prilike koje se pružaju arhivima zajednica putem suradnji i partnerstva s tradicionalnim arhivima tiču se poučavanja i savjetovanja o očuvanju, digitalizaciji, autorskim pravima, dokumentiranju, pohranjivanju, katalogiziranju i raspodjeli resursa (Poole, 2020 prema Bastian, 2003; Flinn, 2011; Stevens i sur., 2010). Nadalje, suradnja s tradicionalnim arhivima može povećati legitimitet i vidljivost u široj javnosti, a osim toga mogu im osigurati održivost osiguravajući im infrastrukturu, prostor, osoblje i drugo (Poole, 2020). Tradicionalnim arhivima suradnja osigurava nove korisnike i povećavanje relevantnosti arhiva postojećim korisnicima, a osim toga uloga arhivista razvija se od čuvara do mentora, trenera i suradnika (Poole, 2020 prema Cook, 2013; Lenstra, 2014; Stevens i sur., 2010; Wakimoto i sur., 2013a). Arhivi zajednice potiču povećavanje transparentnosti i predstavljaju specijalizirano znanje unutar tradicionalnih arhiva te na kraju povećavaju raznolikost zbirki tradicionalnih arhiva (Poole, 2020).

S druge strane, arhivi zajednice predstavljaju velik izazov arhivskim službama zbog stručne prakse jer se ne uklapaju sve zbirke zapisa (poput dnevnika, razglednica, materijalnih

predmeta i sl.) u trenutne definicije zapisa i arhiva. To može stvarati probleme u odabiru gradiva za čuvanje i opis zbirki. Najveći izazov prihvaćanja krije se u tome što arhivi zajednice postoje isključivo zato što se smatralo da tradicionalni arhivi ne pokrivaju sva područja društva pa na neki način osporavaju legitimitet stručnog sektora jer svojim postojanjem ističu nedostatke unutar službenih evidencija nacionalne baštine. Jedan od izazova krije se i u tome što arhivi zajednice najčešće nemaju dovoljno povjerenja u arhivske službe da bi im predali na čuvanje svoju baštinu i naslijeđe (Flinn, 2007). Suradnja uvijek uključuje i razliku između jačih i slabijih sudionika pa se u pitanje dovode prioriteta. Ono što je zajednicama vrlo važno, tradicionalnim arhivima možda neće biti, pa zajednice strahuju od gubitka dijelova baštine koju su prikupljali i čuvali. Čak i one zajednice koje ne brine gubljenje zbirki, zabrinuti su da bi se moglo dogoditi ograničenje pristupa njima, njihovim obiteljima i zajednicama posebice ako su službeni arhivi udaljeni od zajednice čiju dokumentaciju čuvaju. Iako je razumljivo i normalno da su zajednice zabrinute, smatra se da se arhivsko gradivo može dugotrajno najbolje očuvati ako o njemu brinu stručnjaci. Ovim izazovima pomaže prihvaćanje nove paradigme u kojoj arhivist ima aktivnu ulogu, a arhivistika postaje fleksibilnija i otvorenija za partnerstva i pružanja podrške stvarateljima zajednice arhiva i baštine (Flinn, 2007).

U arhivima zajednice najčešće ne postoji jasna razlika među arhivistima, kolekcionarima, volonterima, aktivistima, stvarateljima, suradnicima, članovima zajednice i istraživačima (Poole, 2020 prema Allard i Ferris, 2015; Gilliland i Flinn, 2013; Henningham i sur., 2017; Sellie i sur., 2015) i za razliku od tradicionalnih arhiva prihvaćaju ljude s drugačijom razinom stručnosti te se potiču nove suradnje i partnerstva. Oni intelektualnu slobodu, vlasništvo i kontrolu te otvoreni pristup mogu shvaćati potpuno drugačije (Poole, 2020 prema Joffrion i Fernandez, 2015), a partnerstva između njih ovise isključivo o povjerenju koje se razvija kroz zajedničke ciljeve i pogodnosti za obje strane. Ako tradicionalni arhivi i arhivi zajednica u suradnji riješe izazove autonomije i povjerenja, imaju priliku profitirati jedni od drugih i time ostvariti dobru suradnju.

Ono što čini bitnu razliku je otvorenost arhiva ljudima, što je pozitivna promjena ako se uzme u obzir da neki arhivi moraju zatvarati svoja vrata pod političkim pritiskom i isključive koristi vladajućih.

4.4.1. Zajednica kao prilika

U kontekstu prilika koje mogu ostvariti arhivi zajednice vrijedi spomenuti konkretan projekt pod nazivom *co:op* koji je bio usmjeren na jačanje i promicanje suradnje arhiva i ostalih institucija koje čuvaju zajedničku kulturnu baštinu te potiču uključivanje šire javnosti, odnosno aktivnih zajednica da im se pridruže. *Co:op* označava sintagmu *Community as opportunity*, a glavni mu je cilj promicanje prekogranične suradnje arhiva i šire javnosti. Ovaj projekt pokrenuo je ICARUS (International Center for Archival Research), a okupio je 17 institucija iz 11 europskih zemalja u digitalno doba informacijsko komunikacijske tehnologije te lake i stalne dostupnosti informacija putem interneta kako bi pridonijeli širenju znanja i očuvanju povijesnih dokumenata privatnih osoba kako bi se obogatila zajednička povijest i naslijeđe društva. Zajednica uključuje institucije i korisnike što donosi novosti i napredak te se ojačava svijest zajednica o kulturnom identitetu (*co:op*, n.d.).

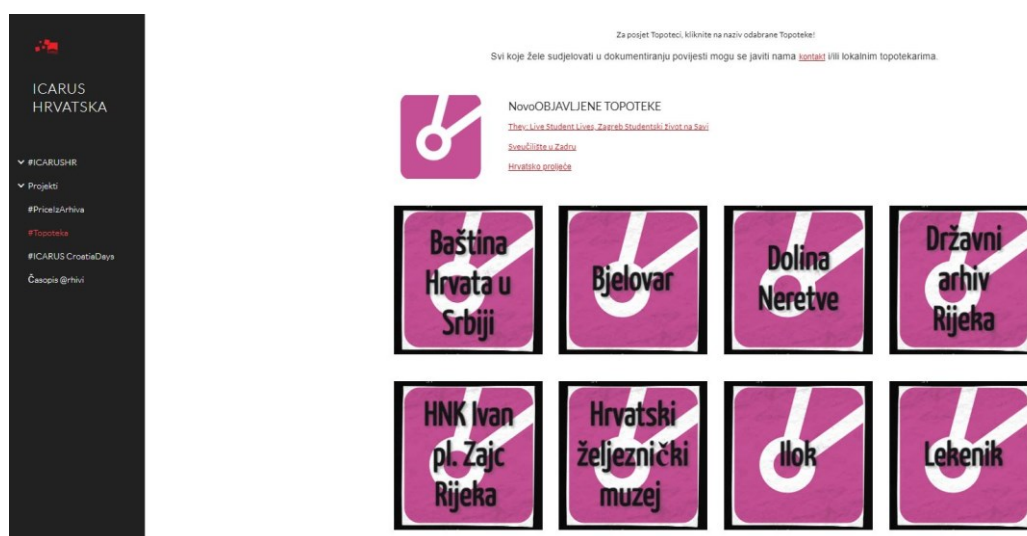
Većina novijih arhivskih projekata promiče ideju arhivske suradnje „bez granica“ što znači da se arhivi povezuju s drugim znanstvenim i kulturnim ustanovama poput muzeja, knjižnica, instituta, akademskih ustanova i ostalih, te se fokusiraju na inovativne ideje i rješenja novih potreba društva. ICARUS kao Međunarodni centar za arhivistička istraživanja aktivno potiče suradnju ustanova i institucija i uključivanje korisničkih skupina, pruža IT podršku ustanovama uključenim u projekte te održava i proširuje zajedničku informacijsku platformu kako bi doprinijeli razvoju i prihvaćanju izazova koji su u današnje vrijeme stavljeni pred arhive s posebnim fokusom na projekte vezane za digitalizaciju i opis arhivskih izvora u svrhu njihovog korištenja i javne dostupnosti (Lemić, 2016). Produkt toga je, između ostalog, međunarodni projekt *co:op-„Community as Opportunity – the Creative Users' and Archives' Network“* koji je ostvaren i financiran iz programa *Kreativna Europa* u periodu od 1. prosinca 2014. do 30. studenoga 2018. godine (Lemić, 2019).

U sklopu projekta provode se različite aktivnosti poput stručnih usavršavanja, međunarodne mobilnosti, podizanje svijesti o važnosti privatnih zbirki, kreativno-pedagoški pristup otvaranju arhiva, timski rad ustanova s korisnicima, diseminacija, razvoj tehničkih alata, samo upravljanje projektom i ostale kreativne, didaktičke i pedagoške aktivnosti namijenjene široj zajednici (Lemić, 2019). Aktivnosti su prvenstveno usmjerene na mogućnosti i korištenje informacijsko komunikacijskih tehnologija te povezivanje ustanova koje čuvaju povijesne izvore s njihovim stvarateljima i zajednicom (Lemić, 2019). Održavale su se različite međunarodne radionice, sveučilišni seminari i tečajevi o aktualnim stručnim pitanjima, međunarodni skupovi u svrhu razmjene ideja, stručna putovanja u svrhu

istraživanja povijesti i baštine okolnih zemalja, razvoj Topoteke i mnoge druge aktivnosti posvećene promicanju aktivnosti u široj zajednici s naglaskom na korištenje digitalne tehnologije koja omogućava lakšu dostupnost arhivskog gradiva (Lemić, 2019).

Primjer suradnje arhiva sa zajednicama vidi se upravo na digitalnoj platformi Topoteka koja je nastala u okviru co:op projekta. Topoteka se koristi za stvaranje virtualnih arhivskih zbirki lokalne povijesti u svrhu čuvanja i istraživanja zavičajne povijesti, lokalnih znamenitosti i života zajednice nekog područja. Platforma je jednostavna za korištenje, a korisnici brzo i lako mogu digitalizirati i objavljujati različite povijesne izvore kao što su dokumenti, slike, fotografije, audiovizualni zapisi i dr. Izvorima se vrlo jednostavno dodaju opisi i metapodaci koji korisnicima omogućavaju lako pretraživanje. Dok ICARUS brine o tehničkom održavanju i razvoju topoteke, ostali članovi i suradnici te svi zainteresirani pomažu njezinoj izgradnji i upotrebi kako bi okupili sjećanja, znanja i gradivo koje se nalazi u privatnim, lokalnim i drugim zaboravljenim izvorima (Lemić, 2019).

Na co:op projektu sudjelovali su i partneri iz Hrvatske. Aktivno je sudjelovao Hrvatski državni arhiv, ali su se kao pridruženi partneri aktivno uključili i Državni arhiv u Pazinu, Istarsko arhivističko društvo, ICARUS Hrvatska te Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru (Lemić, 2019). Suradnjom se povećala svijest o promjenama arhivske djelatnosti i novim potrebama društva, razvijen je značajan broj Topoteka u Hrvatskoj čiji se popis može pronaći na mrežnoj stranici <https://www.icarushrvatska.hr/topoteka> što je prikazao Slikom 1, a njihovim osnivanjem podignuta je razina svijesti o važnosti privatnih zbirki (Lemić, 2017).



Slika 1. Prikaz mrežne stranice s popisom Topoteka u Hrvatskoj

Projekt je pomogao jačanju i razvoju stručne suradnje među arhivskim ustanovama i stručnjaka iz različitih dijelova Europe, a osim toga, ostvareni su dugoročni partnerski odnosi i suradnja arhivskih ustanova s obrazovnim ustanovama te zajednicama s ciljem zaštite i dostupnosti arhivskih izvora široj javnosti (Lemić, 2017).

4.5. Vrste korisnika

Među najzastupljenije korisnike arhiva bez sumnje se svrstavaju istraživači bilo koje znanstvene discipline (CREARCH, 2021). Korisnici arhiva općenito mogu biti učenici, studenti, istraživači, znanstvenici, novinari, odvjetnici i svi ostali koji žele doći do informacija o ljudima, mjestima ili događajima iz povijesti (National Museum of American History, n.d.). Kolekcionari i kustosi, arhivisti i korisnici arhiva zajednice često su iste osobe. Drugim riječima, korisnici arhiva zajednice u većini slučajeva su upravo te zajednice u čijemu su vlasništvu arhivi ili istraživači koje zanima prošlost zajednice.

Zajednica prikuplja gradivo pretežito za sebe u sadašnjosti i svoje pripadnike u budućnosti. Nju čine aktivni korisnici bez obzira na to bili oni korisnici, arhivisti i istražitelji koji pripadaju marginalnim zajednicama ili većini (Wales, 2014). Caswell (2015) ističe kako zajednice postavljaju ograničenja na dostupnost gradiva prema svojoj volji, što individualno određuje i korisnike njihovog gradiva.

Postoje različiti razlozi za korištenje arhiva, pa se prema tome mogu razlikovati vrste korisnika. Genealozi primjerice proučavaju povijest obitelji, članovi organizacija proučavaju prošle politike kako bi bolje razumjeli sadašnje i donosili buduće odluke, povjesničari se oslanjaju na arhive kako bi rekonstruirali povijesne događaje, znanstvenici kako bi imali podlogu za istraživanja, autori knjiga i režiseri filmova koriste arhive kako bi upoznali pozadinu društva i razdoblja prema kojima rade sadržaj i mnogi drugi. Razlozi korištenja arhiva mogu se svesti na upoznavanje prošlosti, pomoć u razumijevanju identiteta i evolucije, dokazivanje činjenica, obrazovanje i učenje, osobne razloge i upravljanje (College Workouts, 2014).

Korisnici arhiva zajednica također gradivo arhiva koriste iz istih ili sličnih razloga, kako bi učili o sebi, svojoj prošlosti, identitetu i postigli bolje razumijevanje svog položaja u sadašnjosti.

4.6. Gradivo

Arhivsko gradivo odnosi se na zapise koji su vrijedni trajnog čuvanja zbog njihova značenja za državu, društvo i pojedince (Lemić, 2016). Gradivo u sklopu arhiva zajednice uglavnom se odnosi na zbirke koje su nastale prikupljanjem iz arhiva neke zajednice (npr. zapisi o organizacijama i slično) ili ih zajednice mogu aktivno prikupljati kako bi sačuvale nasljeđe budućim generacijama. Ne smatraju se sve vrste predmeta koje se pronalaze u arhivima zajednice tradicionalno arhivskim gradivom. Neki smatraju da određeni predmeti (suveneri, osobni dokumenti, fotografije) koje arhivi zajednice čuvaju nemaju dovoljnu arhivsku vrijednost. Ipak, ističe se kako u arhivima zajednice treba gledati značaj i vrijednost predmeta za zajednicu, a ne njegov oblik i vrstu. Koju vrstu gradiva će prikupljati i kako će te materijale opisati odlučuju isključivo članovi zajednice uz moguću pomoć arhivista. Mnogo se arhiva zajednice temelji na jednoj ili dvije ključne osobne zbirke. Osim toga, arhivi koji su temeljeni na zajednicama još se nazivaju „živi arhivi“ jer se njihovo gradivo ne čuva samo za buduće generacije i moguće korištenje u budućnosti, već se aktivno koristi u sadašnjosti u svrhu obrazovanja, građenja solidarnosti, podupiranja i rješavanja aktualnih problema te za isticanje izostavljanja i neistinite prezentacije drugima koji su pokušali svjedočiti njihovu povijest (Gilliland i Flinn, 2013).

Najčešće teme koje gradivo arhiva zajednice pokriva su informacije o specifičnim odnosima i ljudima u određenoj zajednici, važni povijesni događaji, ekonomske, kulturne i razne prepreke s kojima su se susretali preci pripadnika neke skupine (roditelji, djedovi i bake i sl.), ali i ona područja za koja sudionici žele da buduće generacije znaju o sadašnjosti. Taj dio se odnosi primjerice na miješanje kultura, borbe manjina za uklapanje u neku sredinu, utjecaj tehnoloških promjena na društvo, diskriminaciju uzrokovanu različitim faktorima, aktivističke pokrete i ostalo (Caswell, 2015).

Arhiv zajednice također predstavlja i prostor sigurnosti i autonomije u kojemu zbirke djeluju ne samo kao izvori na kojima se temelje istraživanja, već kao pozadina za društvene aktivnosti, političku organizaciju, emotivnu ulogu u prostoru koji pripada zajednici i sl. Mnogi korisnici organizacija koje se temelje na zajednici govore o važnosti sigurnog prostora koji kontrolira i održava zajednica (Gilliland i Flinn, 2013 prema Cvetkovich, 2003, str.10). Osim toga Flinn (2007) ističe kako arhivi zajednica imaju vlasništvo nad zbirkama koje su stvorile što znači da te zbirke ne pripadaju svima, sve dok zajednica ne odluči drugačije.

Kako prikupljaju netradicionalne materijale, informacijski rad arhiva zahtjeva i promjenu ustaljenih i poznatih tradicionalnih arhivskih načela kao što su skrbništvo, vrednovanje, obradu i opis gradiva. U tom slučaju skrbništvo ne znači samo moć nad informacijama koje se čuvaju, već se bavi i načinima na koji su uređeni, opisani i dostupni za uporabu i ponovno korištenje (Poole, 2020 prema Flinn i sur. 2009). Skrbništvo može biti podijeljeno među članovima ili s drugim institucijama, a neki arhivi zajednice prihvaćaju postkustodijalni pristup u kojima profesionalni arhivisti upravljaju gradivom, ali ono ostaje u zajednici (Poole, 2020).

5. Nacionalne manjine grada Zagreba

Dok Hrvatska nije bila samostalna država nije se moglo govoriti o nacionalnim manjinama jer se pojmovi poput nacije i nacionalnog povezuju s nastankom građanstva i građanskog društva koji se pojavljuju u 19. stoljeću (Babić, Škiljan i Župarić-Iljić, 2011). Tek tada se umjesto o etničkoj, regionalnoj ili zavičajnoj pripadnosti počelo govoriti o nacionalnoj pa se tako pojavio i pojam nacionalne manjine.

Prema Hrvatskoj enciklopediji (2020) nacionalnu ili etničku manjinu čini „skupina stanovnika jedne države koja se po svojoj etničkoj pripadnosti razlikuje od većine stanovnika te države“ tj. dio jednog naroda koji živi u drugoj državi. Na Portalu za nacionalne manjine (2020) predstavljeni su brojevi podaci svih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj prema popisu stanovništva koji je posljednji put proveden 2011. godine. U Hrvatskoj sve skupa ima 328.738 pripadnika nacionalnih manjina: Albanaca, Austrijanaca, Bošnjaka, Bugara, Crnogoraca, Čeha, Mađara, Makedonaca, Nijemaca, Poljaka, Roma, Rumunja, Rusa, Rusina, Slovaka, Slovenaca, Srba, Talijana, Turaka, Ukrajinaca, Vlaha i Židova.

U gradu Zagrebu žive pripadnici svih dvadeset i dvije nacionalne manjine, odnosno 41.550 pripadnika (Portal za nacionalne manjine HR, n.d.). Babić, Škiljan i Župarić-Iljić (2011) navode da neke nacionalne manjine poput češke, mađarske, slovačke i talijanske središta svog nacionalnomanjinskog života ostvaruju prije svega izvan Zagreba gdje su brojniji, ali uloga metropole i dalje je neizostavna kod promišljanja integracije manjina na nacionalnoj razini. U Zagreb stranci doseljavaju gotovo od samog njegova nastanka, ali oni nisu oduvijek nazivani nacionalnim manjinama jer su te skupine bile narodnog, a ne nacionalnog karaktera (Babić, Škiljan i Župarić-Iljić, 2011).

5.1. Povijest etničkih/nacionalnih manjina

Zagreb je od samih početaka bio trgovački lanac i već su krajem 12. stoljeća u njemu bili naseljeni Mađari, Slaveni iz srednjovjekovne Slavonije, Nijemci i Latini koji su podrijetlom bili iz francuskog i talijanskog govornog područja. U 14. i 15. stoljeću u zagrebačkim se spisima spominju Carintani (iz Koruške), Židovi i Česi, a kao marginalna grupa u Zagrebu se pojavljuju i prvi Romi kojih je na području Zagreba u ranom srednjem vijeku bilo pedesetak. U drugoj polovici 15. st. Zagrebu i ostatku Hrvatske zaprijetila opasnost od Osmanlija, a nakon mohačke bitke 1526. u Hrvatskoj počinje intenzivno

naseljavanje Nijemaca te Hrvatska postaje dio Habsburške Monarhije. To je značilo da su Mađarska, Češka, Austrija, Slovenija i Slovačka bile pod vlašću jednog vladara što je doprinijelo unutrašnjim migracijama i doseljavanju novih stranaca i u Zagreb. Sedamdesetih godina osamnaestog stoljeća Židovi nisu smjeli u Zagrebu provesti duže od 24 sata, ali nakon što je Josip II. donio Edikt o vjerskoj toleranciji 1781. pravoslavicima i Židovima omogućeno je stalno naseljavanje u Zagrebu. Židovi ga naseljavaju kao trgovci koji se brzo uklapaju u privredni život grada, a u isto vrijeme zbog Edikta počinje naseljavanje Srba u Zagreb. Kraj 18. i početak 19. st. u Hrvatskoj i Zagrebu obilježava mađarizacija, a kako bi se tome oduprijelo rađa se ideja o narodnom preporodu. Tada Zagreb postaje glavni grad Hrvatske. U drugoj polovini 19. st. mađarizaciju zamjenjuje germanizacija što pogoduje naseljavanju Nijemaca u Zagreb. Kasnije, između 1900. i 1931. u Zagrebu je od ukupnog stanovništva živjela samo trećina autohtonih Zagrepčana. 73% stanovništva bilo je s područja Hrvatske, s područja ostalih jugoslavenskih zemalja 18% dok je stranaca bilo 9%.

Za vrijeme Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije, najbolje pozicionirana manjina bili su Srbi, a najnezadovoljniji su bili Mađari koji su pojačano iseljavali u prvih deset godina postojanja jugoslavenske države. Tada se počinju razlikovati Austrijanci od Nijemaca, doseljavaju Makedonci i Crnogorci, a povećava se broj Slovenaca i muslimana. Nakon 1915. u Zagrebu se pojavljuju i Rusi kao zarobljenici Prvog svjetskog rata, a povećava se i broj Poljaka i Ukrajinaca. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, u NDH stradavaju Židovi, Srbi i Romi, dok su s druge strane Nijemci i muslimani bili povlaštene nacionalne manjine. Nakon Drugog svjetskog rata slika stanovništva u Zagrebu opet se mijenja, doselilo je mnogo Srba, a porastao je i broj muslimana, dok se značajno smanjio broj Roma, a 80% jugoslavenske židovske populacije izgubilo je život u holokaustu.

Kada se osnovala demokratska Hrvatska, nacionalne manjine dobivaju novi status i Ustavom im se jamče sva ljudska, politička i nacionalna prava (Babić, Škiljan i Župarić-Iljić, 2011).

5.2. Nacionalne manjine i identitet

U prosincu 1991. godine Hrvatski sabor usvojio je *Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj* kako bi se uredili odnosi etničkih manjina u RH te je time pripadnicima nacionalnih manjina osigurano uživanje posebnih nacionalnomanjinskih političkih i kulturnih prava. To znači da

se mogu služiti svojim jezikom i pismom kako u privatnom tako i u javnom životu, omogućen im je odgoj i obrazovanje na jeziku kojim se služe, mogu koristiti nacionalna znamenja i simbole, održavati, razvijati i izražavati vlastitu kulturu i vjeroispovijest, zastupati u predstavničkim tijelima na društvenoj i lokalnoj razini, upravi i pravosudnim tijelima, sudjelovati u javnome životu preko vijeća i predstavnika nacionalnih manjina i sve ostalo čime bi svom manjinskom identitetu dali praktični izričaj. Upravo te mogućnosti daju priliku pripadnicima nacionalnih manjina odgovoriti na pitanja tko su i što su, a ta pitanja definiraju identitet pojedinca ili zajednice ljudi. Većina nacionalnih manjina iskazala je interes za udruživanje, predstavljanje i izražavanje tradicijskih vrijednosti i kulturnih posebnosti. Na taj način htjeli su, a i danas žele, poboljšati svoj položaj, očuvanje i njegovanje svog društvenog i kulturnog manjinskog identiteta u suradnji s hrvatskim narodom i drugim nacionalnim manjinama. Čudno je uopće govoriti o inkluziji nacionalnih manjina u društvo s obzirom na činjenicu da ih odlikuje autohtonost i dugogodišnji život na ovim područjima i dio su povijesti i hrvatskog društva kao i gradskog života Zagreba. Ukorijenjeni su već na svim područjima povijesnim, društvenim i kulturnim vezama. Postoje mnoge nacionalnomanjinske udruge i kulturno-umjetnička društva unutar kojih se ostvaruje kulturni život nacionalnih manjina, a zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u politici te privrednom i društvenom životu predstavlja im značajan preduvjet za njegovanje vlastitog identiteta u Hrvatskoj (Babić, Škiljan i Župarić-Iljić, 2011).

Ipak, zbog tih područja nacionalnomanjinski identitet katkad predstavlja resurs, a katkad prepreku, što ovisi o najviše o politici države i njenom odnosu s drugima. Do 2000. godine u Hrvatskoj se favorizirao hrvatski etnički identitet, pa se umanjivala vrijednost onima koji nisu Hrvati, a očit je bio etnonacionalizam usmjeren na Srbe prije, tijekom i nakon rata. Ta segmentacija Srba u Hrvatskoj bila je izrazito teška, ali se s vremenom smanjivala. Nisu ni druge nacionalne manjine bile dovoljno uključene u hrvatsko društvo iako su njihovi pripadnici podržavali stvaranje samostalne hrvatske države. I oni su na sociopsihološkoj razini bili marginalizirani, a u sociogospodarskom području diskriminirani jer nisu imali jednaku mogućnost zapošljavanja, napredovanja i slično, pretežito na bivšim ratnim područjima, dok je situacija u drugim dijelovima Hrvatske, pa tako i u Zagrebu, bila puno bolja i ne toliko opterećena etnonacionalizmom (Babić, Škiljan i Župarić-Iljić, 2011).

5.3. Čuvanje baštine nacionalnih manjina

U Republici Hrvatskoj postoji svijest i interes za očuvanje baštine nacionalnih manjina, te je zakonom određeno prikupljanje i čuvanje različitih materijala vezanih za baštinu nacionalnih manjina. Ministarstvo kulture i medija neprestano potiče i osigurava kulturnu autonomiju nacionalnih manjina u svrhu promicanja kulturnog i nacionalnog identiteta te aktivnog i ravnopravnog doprinosa kulturnom životu. Financira se književno-nakladnička djelatnost, kulturno-umjetnički amaterizam, opremanje knjižnica, zaštita kulturne baštine nacionalnih manjina, arhivska i muzejsko-galerijska djelatnost i druge (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2021).

Za potrebe nacionalnih manjina razvijen je sustav središnjih knjižnica nacionalnih manjina, ali pitanje arhiva još uvijek nije riješeno u potpunosti. Za središnje knjižnice nacionalnih manjina osiguravaju se sredstva za nabavu knjižne i neknjižne građe. Središnje knjižnice nacionalnih manjina nastale su u sklopu programa narodnih knjižnica koje imaju zadaću osigurati knjižnične usluge za sve vrste stanovništva svog područja, pa i nacionalne manjine s njihovim specifičnim potrebama. Neke od poznatijih središnjih knjižnica nacionalnih manjina su Gradska knjižnica Beli Manastir – Središnja knjižnica Mađara u RH, Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar – Središnja knjižnica za češku manjinu u RH, Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice – Središnja knjižnica Slovaka u RH, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek – Austrijska čitaonica, Središnja knjižnica Austrijanaca u RH, Gradska knjižnica i čitaonica Pula – Središnja knjižnica Talijana u RH, Knjižnice grada Zagreba - Knjižnica Bogdana Ogrizovića – Središnja knjižnica Albanaca u RH, Knjižnice grada Zagreba – Središnja knjižnica Rusina i Ukrajinaca u RH, Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ – Središnja biblioteka Srba u RH i druge (Ministarstvo kulture i medija, 2021).

Republika Hrvatska iz državnog proračuna putem Savjeta za nacionalne manjine financijski pomaže različite aktivnosti i programe udruga i ustanova nacionalnih manjina na području informiranja, izdavaštva, kulturnog amaterizma i dr.

Osim knjižnične djelatnosti i arhivi su prepoznali važnost baštine nacionalnih manjina, pa su mnoge udruge nacionalnih manjina koje su na nacionalnoj razini od važnosti za Republiku Hrvatsku kategorizirane od strane Hrvatskog državnog arhiva. Kategorizirane su mnoge udruge nacionalnih manjina koje su na nacionalnoj razini od važnosti za Republiku Hrvatsku. Kategorizacija je postupak kojim se stvaratelji gradiva razvrstavaju po skupinama

ovisno o značenju cjeline gradiva nastalog njihovim djelovanjem (NN 90/2002). U nastavku slijedi popis kategoriziranih manjinskih udruga (NN 42/2007):

1. Savez mađarskih udruga
2. Srpsko narodno vijeće
3. Srpsko kulturno društvo »Prosvjeta«
4. Unija zajednica Albanaca u RH
5. Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj
6. Bošnjačka nacionalna zajednica Hrvatske
7. Unija Roma Hrvatske
8. Koordinacija židovskih općina u Republici Hrvatskoj
9. Savez slovenskih društava u Republici Hrvatskoj
10. Nacionalna zajednica Crnogoraca Republike Hrvatske
11. Zajednica Nijemaca u Hrvatskoj
12. Udruga Austrijanaca u Hrvatskoj
13. »Unija« – udruga za promicanje kulturne baštine nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj

Udruge koje su kategorizirane kao stvaratelji arhivskog gradiva imaju obaveze prema nadležnom državnom arhivu što je uređeno Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima. Privatno arhivsko gradivo koje je od posebnog značaja za Republiku Hrvatsku mora se prijaviti Hrvatskom državnom arhivu, a obveze vlasnika ili posjednika privatnog arhivskog gradiva ili dokumenata trajne vrijednosti po Zakonu (NN 61/2018) su sljedeće:

- vlasnik ili posjednik privatnog arhivskog gradiva dužan je obavijestiti nadležni državni arhiv o posjedovanju gradiva
- dužni su čuvati gradivo i poduzimati mjere potrebne za njegovo sigurno čuvanje i zaštitu
- dužni su srediti gradivo i izraditi popis gradiva
- moraju dopustiti ovlaštenoj osobi nadležnoga državnog arhiva da pregleda gradivo i po potrebi provede sigurnosno snimanje.

Ako vlasnik ili posjednik privatnog arhivskog gradiva nije u mogućnosti ispuniti dužnosti, o svom trošku morat će dopustiti nadležnom državnom arhivu da ispuni obveze umjesto njih.

Zakon brine o tome da se privatno arhivsko gradivo također marljivo i stručno čuva kako ne bi bilo uništeno ili oštećeno, a osim toga nužno je i utvrditi same uvjete korištenja gradiva.

5.4. Udruge nacionalnih manjina na području grada Zagreba

Nacionalne manjine su organizirane u udruženja ili društva koja se temelje na Zakonu o udrugama te vijećima i predstavnicima na temelju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (Vijeće crnogorske nacionalne manjine grada Zagreba, n.d.). Postoji mnoštvo udruga nacionalnih manjina, a u sklopu rada istražiti će se djelovanje udruga koje sufinancira Savjet za nacionalne manjine RH, a djeluju na području Grada Zagreba. Popis udruga preuzet je s Portala za nacionalne manjine HR koji je dostupan na mrežnoj stranici: <https://nacionalnemanjine.hr/udruge/>, a u radu je prikazano šest udruga nacionalnih manjina koje se razlikuju brojčano i u svojim aktivnostima kako bi se prikazalo realno stanje nacionalnih manjina u kontekstu očuvanja nacionalnog identiteta i kulture. Cilj udruga je djelovati na područjima informiranja, izdavaštva, kulturnog amaterizma i kulturnih manifestacija (Ured za ljudska prava nacionalnih manjina, 2020).

U ovom dijelu rada prikazat će se djelovanja udruga, a istraživanje će pokazati na koji način odabrane udruge čuvaju dokumentaciju o svome postojanju i radu.

5.4.1. Unija zajednica Albanaca u Republici Hrvatskoj

2011. godine proveden je popis stanovništva kojim je utvrđeno da u Republici Hrvatskoj živi 17.513 Albanaca, a najviše ih živi na području Grada Zagreba, Primorsko-goranske, Istarske, Splitsko-dalmatinske, Osječko-baranjske, Zagrebačke i Bjelovarsko-bilogorske županije. U odnosu na prošli popis stanovništva, broj Albanaca u Hrvatskoj se povećao. Zakonom o udrugama registrirano je šest udruga albanske nacionalne manjine od čega je središnja Unija zajednica Albanaca u Republici Hrvatskoj te je ona ujedno i kategorizirana od strane Hrvatskog državnog arhiva. Udruga na mjesečnoj bazi izdaje „Informatorij“ koji je informativni list pisan na albanskom jeziku. Udruga organizira različite kulturne manifestacije, tribine, obljetnice i izložbe o značajnim Albancima na području kulturnog, vjerskog i jezičnog identiteta (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina,

2020). S obzirom na to da je kategorizirana, udruga ima obveze prema Hrvatskom državnom arhivu te stoga mora obratiti posebnu pažnju na očuvanje i zaštitu arhivskog gradiva unutar udruge jer se smatra da je od posebnog značaja za Republiku Hrvatsku.

5.4.2. Bošnjačka nacionalna zajednica za grad Zagreb i Zagrebačku županiju

Posljednjim popisom stanovništva u Republici Hrvatskoj zabilježeno je 31.479 pripadnika bošnjačke nacionalne manjine, a najviše njih živi u Gradu Zagrebu, pa Istarskoj i Primorsko-goranskoj županiji. Zakonom o udrugama registrirano je petnaest udruga bošnjačke nacionalne manjine, a Bošnjačka nacionalna zajednica za grad Zagreb i Zagrebačku županiju izdvojena je kao udruga koja je specifična za grad Zagreb (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2020).

Bošnjačka nacionalna zajednica Hrvatske (BNZH) je središnja udruga za bošnjačku nacionalnu manjinu i osnovana je 1993. godine kad se zvala Nacionalna zajednica Muslimana Hrvatske te je predstavljala temeljnu instituciju bošnjačkog naroda u Hrvatskoj. Udruga je pokrivala sve županije koje su imale značajniji broj bošnjačkog stanovništva, do 2005. godine kada je osnovana odvojena, zasebna udruga za Grad Zagreb (BNZ, n.d.).

Na službenim mrežnim stranicama BNZH (n.d.) ističu kako čuvaju tradiciju i kulturu Bošnjaka izdavačkom djelatnošću, stipendiranjem studenata Bošnjaka, promocijama knjiga, znanstvenim simpozijima, folklornim manifestacijama i drugim umjetničkim aktivnostima. U izdavačkoj djelatnosti ističu biblioteku „Bosana“ gdje se nalazi 15 njihovih izdanja te časopis Bošnjačku Pismohranu koji izlazi jednom godišnje. Osim navedenih aktivnosti, obilježavaju važne datume za Bosnu i Hercegovinu. Bošnjačka nacionalna zajednica za grad Zagreb i Zagrebačku županiju u stalnoj je suradnji sa središnjom udrugom i zajedno brinu o arhivskom gradivu unutar udruge. Od strane Hrvatskog državnog arhiva kategorizirana je središnja udruga (BNZH), ali udruga specificirana za područje grada Zagreba i Zagrebačke županije poštuje sve obveze jednako kao i središnja udruga.

5.4.3. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske

U Hrvatskoj je 2011. popisano 4.517 pripadnika crnogorske nacionalne manjine, a najviše Crnogoraca živi u gradu Zagrebu, te u Istarskoj, Primorsko-goranskoj, Splitsko-dalmatinskoj, Dubrovačko-neretvanskoj i Osječko-baranjskoj županiji. U Hrvatskoj je registrirano devet udruga crnogorske nacionalne manjine od kojih su dvije u gradu Zagrebu. Pomoću svojih zajednica i kulturnih društava čuvaju svoj identitet i tradiciju, a program

informiranja ostvaruju izdavanjem dvomjesečnika „Crnogorski glasnik“ te izdavanjem nekoliko naslova knjiga vezanih za povijest i kulturu Crnogoraca. U kulturi se ističu organiziranjem likovnih izložbi, stručnih skupova i obilježavanjem obljetnica važnih za njihovu kulturu, vjeru i nacionalni identitet (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2020).

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske osnovana je 1991. godine i čini najbrojniju i najaktivniju zajednicu Crnogoraca u Hrvatskoj. Iako joj je sjedište u Zagrebu, sva Vijeća crnogorske nacionalne manjine upravljaju aktivnostima i realiziraju projekte. Osim spomenutog „Crnogorskog glasnika“ svake dvije godine izlazi „Ljetopis crnogorski“ koji prikazuje najvažnije i najznačajnije stavke kulturne sfere Crne Gore i Hrvatske u tom razdoblju. Od 2000. godine zajednica je izdala oko 70 različitih naslova u okviru LUČA biblioteke. Od kulturnih manifestacija ističu se Petrovdanski Sabor, Lučindanski susreti, Perojska fešta, Dani crnogorske kulture, kulturni amaterizam i drugi. Nacionalna zajednica Crnogoraca zaista se može pohvaliti mnogobrojnim aktivnostima kojima čuva nacionalni i kulturni identitet crnogorske nacionalne manjine u Hrvatskoj (Vijeće crnogorske nacionalne manjine grada Zagreba, n.d.).

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske također je kategorizirana od strane Hrvatskog državnog arhiva i samim time ima obveze za brigu o arhivskom gradivu u sklopu udruge.

5.4.4. Poljska kulturna udruga „Mikolaj Kopernik“

Prema podacima posljednjeg popisa stanovništva 2011., u Hrvatskoj je popisano 672 pripadnika poljske nacionalne manjine, a najviše ih je na području Grada Zagreba, Primorsko-goranske i Splitsko-dalmatinske županije. Imaju registrirane dvije udruge od kojih je jedna u Zagrebu, a radi se o Poljskoj kulturnoj udruzi „Mikolaj Kopernik“. U okviru programa informiranja, udruga izdaje dvomjesečni list „Kopernik“. Također ostvaruju program kulturnog amaterizma i različitih kulturnih manifestacija organiziranjem izložbi, djelovanjem pjevačkog zbora „Wisla“ i obilježavanjem važnih nacionalnih blagdana Republike Poljske (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2020).

Udruga je registrirana u Zagrebu 1990. godine i okuplja oko 150 članova. Organizira različite koncerte, izložbe, izlete, ali i povijesne obljetnice, a u kontekstu obrazovanja organiziraju subotnju školu poljskog jezika. Osim što se organizira škola poljskog, organiziraju proslave nacionalnih i vjerskih blagdana, održavanje misa na poljskom jeziku,

suradnju s Republikom Poljskom u svrhu organizacije ljetovanja za djecu, organiziraju dolaske poljskih glazbenika i zborova te izdaju informativni bilten „Biuletyn Informacyjny“ za osobe koje žive izvan Zagreba (Poljska kulturna udruga „Mikolaj Kopernik“ u Zagrebu, n.d.).

5.4.5. Savez Roma u Republici Hrvatskoj „Kali Sara“

Prema popisu stanovništva 2011. godine, u Republici Hrvatskoj je popisano ukupno 16.975 pripadnika romske nacionalne manjine, a najviše njih živi na području Međimurske županije, pa Osječko-baranjske, Sisačko-moslavačke županije te u Gradu Zagrebu. Prema zakonu o udrugama registrirano je više od 145 udruga, a putem Savjeta za nacionalne manjine osiguravala su se novčana sredstva za različite projekte i programe određenih udruga koji služe informiranju, izdavaštvu te kulturne manifestacije koje ističu i njeguju posebnosti romske nacionalne manjine. Među njima se ističe Savez Roma u Republici Hrvatskoj kojemu je sjedište u Zagrebu (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2020).

„Kali Sara“ je udruga koja okuplja najviše članova romske zajednice i uz to je jedna od najaktivnijih romskih udruga na razini cijele zemlje. Osnovao ju je 2007. godine Veljko Kajtazi, a udruga je osnivala ljetne škole u kojima je sudjelovalo nekoliko stotina mladih Roma kako bi učili romski jezik, kulturu i književnost ali i o zdravlju i tjelesnoj kulturi. Udruga je inicirala i Povelju o romskome jeziku, organizira obilježavanje Svjetskog dana romskog jezika, Svjetski dan Roma i Međunarodni dan sjećanja na romske žrtve genocida u Drugom svjetskom ratu. Savez Roma u Republici Hrvatskoj „Kali Sara“ inicirao je i sudjelovao u postavljanju dvojezične ploče na romskom i hrvatskom jeziku koja je bila prva takva u Republici Hrvatskoj, postavljena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Osim toga udruga je izdala više od 25 knjiga i publikacija o romskom narodu u Hrvatskoj (Savez Roma u Republici Hrvatskoj „Kali Sara“, 2017).

5.4.6. Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ Zagreb

Zadnjim popisom stanovništva, 2011. godine, u Republici Hrvatskoj popisano je 186.633 pripadnika srpske nacionalne manjine, a najveći broj živi na području istočne Hrvatske u Vukovarsko-srijemskoj i Osječko-baranjskoj županiji, te Sisačko-moslavačkoj i Karlovačkoj županiji. Prema Zakonu o udrugama, registrirano je sedam nevladinih udruga srpske nacionalne manjine od kojih šest ima sjedište u Zagrebu. U sklopu rada istražuje se

djelovanje središnje i najstarije udruge pripadnika srpske nacionalne manjine, odnosno Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“ koje tiskanjem dvomjesečnika „Prosvjeta“ i desetomjesečnog lista za djecu „Bijela pčela“ informiraju svoju zajednicu. Udruga je utemeljena 1944. godine, djelatnost mu je zabranjena 1971., a 1990. obnavlja svoj rad. Društvo pomoću raznih kulturnih manifestacija brine o kulturnom identitetu Srba u Hrvatskoj. Osim „Prosvjete“ i „Bijele pčele“ izdali su tri godišnjaka: „Ljetopis SKD Prosvjeta“, „Kalendar SDK Prosvjeta“ i „Artefakti“, a osim toga godišnje u prosjeku izdaju deset knjiga srpskih autora o poeziji, književnosti i povijesti Srba u Hrvatskoj (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2020).

Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ također je kategorizirano od strane Hrvatskog državnog arhiva i prema tome moraju izvršavati obveze očuvanja i zaštite arhivskog gradiva u sklopu udruge jer je prepoznato kao gradivo od posebne važnosti za Republiku Hrvatsku.

6. Istraživanje: Arhivsko gradivo udruga nacionalnih manjina grada Zagreba

Istraživanjem se nastojalo utvrditi postojanje, načini zaštite i dostupnost arhivskog gradiva udruga nacionalnih manjina u gradu Zagrebu. Istraživanje je inicijalno bilo usmjereno na udruge nacionalnih manjina grada Zagreba, no radi nepredviđenih okolnosti u razdoblju od posljednjih godinu i pol nije ga bilo moguće provesti u potpunosti. S obzirom na nepovoljne situacije koje su zadesile područje predviđeno za istraživanje tijekom prevođenja istraživanja, nije se mogao sakupiti reprezentativni uzorak niti predviđeno istraživanje provesti do kraja.

U radu će se opisati kako je istraživanje bilo osmišljeno i planirano te će biti predstavljeni postojeći rezultati. Osim toga, u radu će kao dopuna istraživanju biti predstavljeno nekoliko dobrih primjera iz prakse koji su usko vezani za ovu temu kako bi se prikazala potpunija slika situacije arhiva zajednice u kontekstu manjina.

6.1. Očekivani tijek istraživanja

Istraživanje je zamišljeno na način da se provede metodom polustrukturiranog intervjua na uzorku od minimalno 6 ispitanika iz različitih udruga nacionalnih manjina koje sufinancira Savjet za nacionalne manjine RH i koje djeluju na području Grada Zagreba, kako bi se dobio uvid u postojeće stanje, prakse i stavove koji su naposljetku trebali biti prikazani kao rezultat istraživanja. Nakon što su udruge kontaktirane, s većinom predstavnika udruga dogovoreni su termini intervjua, koji su zbog epidemiološke situacije trebali biti provedeni putem platformi Google Meet i Zoom. U periodu od godinu dana, intervju je uspješno proveden s predstavnicima dvije udruge nacionalnih manjina grada Zagreba; konkretno s predstavnikom Bošnjačke nacionalne manjine za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju te predstavnikom Poljske kulturne udruge „Mikolaj Kopernik“ Zagreb.

S obzirom na to da nisu uspješno realizirani svi intervjui te nije prikupljen reprezentativni uzorak, nakon predstavljenih postojećih rezultata, kao potpora istraživanju bit će navedeni dobri primjeri iz prakse koji se tiču nacionalnih manjina i manjinskih skupina šire u svijetu.

6.1.1. Cilj i hipoteze istraživanja

Glavni cilj istraživanja bio je utvrditi postojanje arhivskog gradiva te praksu njegova očuvanja u udrugama nacionalnih manjina grada Zagreba.

Prije provođenja istraživanja, postavljene su pretpostavke o radu udruga zajednica iz kojih su izvučene hipoteze istraživanja.

Hipoteze istraživanja su:

H1: Unutar udruga nacionalnih manjina čuva se dokumentacija o aktivnostima koje provode.

H2: Postoji osoba koja brine o arhivskom gradivu unutar udruga nacionalnih manjina.

H3: Udruge nacionalnih manjina prikupljaju i čuvaju arhivsko gradivo.

H4: Arhivsko gradivo udruga nacionalnih manjina dostupno je široj javnosti.

H5: Članovi udruga nacionalnih manjina upoznati su s pojmom arhiva zajednice.

6.1.2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno metodom intervjua koja je jedna od najčešće korištenih istraživačkih metoda u kvalitativnim istraživanjima. Zamišljeno je da se provede kvalitativno istraživanje kako bi se dobila cjelovita i detaljna slika stanja i prakse vezane uz arhivsko gradivo unutar udruga nacionalnih manjina grada Zagreba. Postoji više metoda intervjuiranja, a ovo istraživanje provedeno je u obliku polustrukturiranog intervjua koji se koristi u društvenim znanostima. Pitanja su bila unaprijed osmišljena, ali je intervju bio otvoren i podložan promjenama s obzirom na odgovore ispitanika. Intervju je, zbog izvanredne situacije izazvane epidemijom korona virusa, proveden elektroničkim putem uz pomoć videokonferencije putem platforme Google Meet. Polustrukturirani intervju sastojao se od unaprijed osmišljenih 17 pitanja uz moguća potpitanja ukoliko je to bilo potrebno. Pitanja su podijeljena u kategorije prema temama koje su ispitane, a sva pitanja intervjua dostupna su u Prilogu 1.

Prva skupina pitanja sadržavala je pitanja vezana za osnovne podatke o udruzi te prikupljanje, čuvanje, popisivanje i dostupnost arhivskog gradiva, odnosno postojeće prakse unutar različitih udruga nacionalnih manjina grada Zagreba.

Druga skupina pitanja sadržavala je pitanja o poznavanju pojma arhiva zajednice i stavove o očuvanju kulturnog identiteta pomoću arhivskog gradiva.

U skladu s prethodno navedenim ciljevima i hipotezama, ispitanicima su postavljena istraživačka pitanja na koja su trebali dati što opsežnije i detaljnije odgovore.

Nakon što je određena svrha provođenja intervjua, precizirani pojmovi koji se istražuju i definiran način na koji se intervju provodi, uslijedila je realizacija intervjua koji su bili snimljeni i naposljetku transkriptirani.

Bez obzira što su u istraživanju sudjelovala dva ispitanika, odnosno člana dvije različite ranije navedene udruge nacionalne manjine grada Zagreba, te time nije ostvaren reprezentativni uzorak, njihovi odgovori bit će predstavljeni u radu. Intervjui koji su se proveli videokonferencijom putem Google Meet-a snimljeni su uz vođenje bilješki od kojih je napravljena prepiska. Vrijeme trajanja intervjua bilo je u prosjeku 30 minuta.

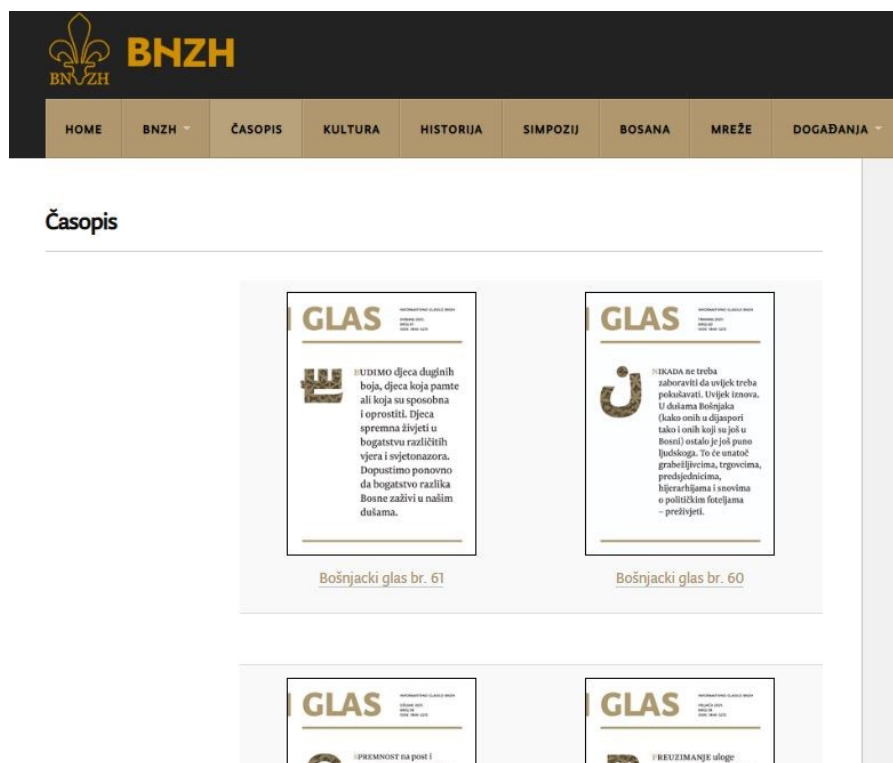
6.1.2. Rezultati istraživanja

Za dobivanje rezultata istraživanja napravljen je transkript, odnosno pisani prijepis intervjua, nakon čega slijedi analiza prikupljenih materijala.

U tematskoj jedinici pitanja koja se odnose na arhivsko gradivo u udrugama nacionalnih manjina u Zagrebu, odnosno dokumentiranju rada udruge i upravljanja arhivskim gradivom ispitana je aktivnost članova, dokumentiranje aktivnosti, postojanje AKM zbirke i čuvanju arhivskog gradiva u sklopu udruga.

Unutar Bošnjačke nacionalne manjine za grad Zagreb i Zagrebačku županiju članovi udruge kulturno su aktivni te imaju bogat program koji uključuje izdavačku djelatnost, njegovanje tradicionalnog plesa i pjesme, izložbe, promocije knjiga, koncerte, obilježavanje značajnih datuma Bosne i Hercegovine, a mogu se pohvaliti s otprilike 90 organiziranih događanja godišnje. Uvijek su redovito dokumentirali svoje aktivnosti, a 2012. godine dobili su upute iz Hrvatskog državnog arhiva o posebnoj skrbi o arhivskom gradivu jer je po Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima Bošnjačka nacionalna zajednica Hrvatske određena kao organizacija od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku. Dodatnim istraživanjem utvrđeno je da se ova tvrdnja odnosi na Bošnjačku nacionalnu zajednicu Hrvatske, ali s obzirom na to da je Bošnjačka nacionalna manjina za grad Zagreb i Zagrebačku županiju u stalnoj suradnji s njima, upute i informacije o upravljanju arhivskim gradivom primijenjene su i unutar udruge Bošnjačke nacionalne manjine grada Zagreba i Zagrebačke županije. Unutar udruge čuvaju financijska izvješća, zapisnike sjednica, zapisnike skupština i ostale aktivnosti koje su od nastanka čuvali i u većem opsegu nego što je arhiv to od njih zahtijevao. Unutar udruge

čuvaju se knjige koje udruga izdaje, a uz to se arhivira i časopis *Bošnjački glas* koji izdaje Bošnjačka nacionalna manjina Hrvatske. Časopis nije dostupan na mrežnim stranicama Bošnjačke nacionalne manjine za grad Zagreb i Zagrebačku županiju, ali se može pronaći na mrežnim stranicama BNZH-a (s kojima surađuju) te je moguće pretraživanje po brojevima na adresi <https://bnzh.hr/casopis/> što je prikazano Slikom 2.



Slika 2. Prikaz časopisa *Bošnjački glas* po brojevima na mrežnim stranicama Bošnjačke nacionalne zajednice Hrvatske

Što se tiče dostupnosti gradiva, udruzi se javljaju istraživači s različitih institucija kojima daju gradivo na korištenje uz prethodni zahtjev i njihovo gradivo dostupno je za korištenje široj javnosti.

Isto tako, određeno su gradivo digitalizirali, ali gradivo još uvijek nije dostupno *online* na njihovim mrežnim stranicama.

U sklopu udruge postoje AKM zbirke koje uglavnom sadrže časopise i knjige dostupne široj javnosti, kao i muzejsko blago karakteristično za Bošnjake, a najčešće su to tepisi i namještaj. U njihovim prostorijama moguće je pogledati dvije dnevne sobe napravljene u duborezu i različite ručne radove, a planiraju urediti knjižnicu s čitaonicom i muzejski prostor. Ispitanik je podijelio i informaciju o projektu za izradu virtualnog muzeja koji bi se nalazio na web

stranici udruge, a za koji čekaju odobrenje i financiranje. Osim toga čuvaju mnogo fotografija s kojima dva puta godišnje organiziraju izložbe, a u svojim prostorima imaju postavu slika bošnjačkih autora.

Sažeto rečeno, ispitanik kaže kako se unutar udruge čuva arhivsko gradivo te popis gradiva s rokovima čuvanja, koje je dostupno za korištenje široj javnosti. Svi zainteresirani mogu posjetiti čitaonicu s različitim knjigama, rukopisima i dijapozitivima.

O gradivu udruge brine administrativni tajnik i članovi izvršnog odbora.

Digitalizirali su veću količinu gradiva koje će biti dostupno na njihovim novim web stranicama. Ispitanik je rekao da koriste PDF format koji služi kao priprema za tisak, pa je bilo omogućeno čitanje časopisa i knjiga online na starom portalu, što se uskoro očekuje i na novom.

Intervju je proveden i s predstavnikom Poljske udruge „Mikolaj Kopernik“ koja provodi različite kulturne aktivnosti od čega ističu da su bili suizdavači knjiga, kvartalno izdaju biltene, često organiziraju izložbe, imaju vokalnu skupinu koja izvodi folklorne pjesme i popularne poljske pjesme, održavaju promocije knjiga, predavanja i radionica vezane uz tradicionalne poljske ukrase za različite prigode.

Ispitanik, član Poljske kulturne udruge „Mikolaj Kopernik“ ističe da se aktivnosti udruge dokumentiraju u biltenima i godišnjim izvješćima o djelatnosti s priloženim fotografijama koje prilažu Savjetu za nacionalne manjine Republike Hrvatske. Aktivnosti također bilježe na mrežnoj stranici prikazanom Slikom 3, te Facebook stranici udruge.



Slika 3. Prikaz mrežne stranice Poljske kulturne udruge „Mikolaj Kopernik“ u Zagrebu

Što se tiče arhivskog gradiva, posjeduju financijsku dokumentaciju i zapisnike sa skupština udruge, a arhivsko gradivo dostupno je široj javnosti i bilo bi moguće pristupiti mu na zahtjev, ali za to do sada nije postojalo interesa.

Vezano za AKM zbirke imaju knjižnicu koja je dostupna članovima šire javnosti i manji broj muzejskih predmeta.

Za bilježenje aktivnosti udruge zadužen je tajnik Upravnog odbora, a u praksi većinom o tome brine predsjednik udruge.

Ispitanik kaže da za sad nisu digitalizirali gradivo i nisu upoznati postoji li arhivskog gradiva o njihovoj nacionalnoj manjini u nekom od državnih arhiva.

U drugom dijelu intervjua nastojalo se utvrditi *poznavanje pojma arhiva zajednice i stavovi o očuvanju kulturnog identiteta* pomoću arhivskih izvora.

Ispitanici smatraju da je u prošlosti većinom istinito bilježena povijest njihove nacionalne manjine, osim informacija u medijima protiv kojih se nije imalo smisla boriti. Ispitanik Bošnjačke nacionalne manjine rekao je da je najviše neistinitih bilješki bilo u ratnim vremenima te da su ponekad reagirali na evidentne pogreške, ali bezuspješno.

Bošnjaci su također istaknuli da Bošnjački institut u Sarajevu prikuplja povijesne izvore o njihovoj nacionalnoj manjini, a Poljaci smatraju da nema posebnog interesa za gradivo poljske nacionalne manjine.

Ipak, ispitanici smatraju da je njihova odgovornost čuvanje gradiva koje svjedoči povijest zajednice kako bi ostavili naslijeđe generacijama nakon njih, uz zaključak: „*Neće nas biti, ali neka ostane iza nas.*“.

S pojmom arhiva zajednice ispitanik Bošnjačke nacionalne manjine bio je upoznat i izjavio je da bi se kao udruga koja posjeduje mnogo gradiva mogli predstaviti i kao arhiv zajednice, dok je ispitanik Poljske udruge „Mikolaj Kopernik“ izjavio da nije upoznat s pojmom arhiv zajednice, jer generalno ta tema nije aktualna u njihovoj udruzi. Kada im je pojam pojašnjen, ispitanici su se složili da bi bila dobra ideja povezati se s ostalim udrugama njihove nacionalne manjine u svrhu osnivanja specijaliziranog arhiva zajednice.

6.1.3. Rasprava o rezultatima istraživanja

Provedenim istraživanjem *Arhivsko gradivo udruga nacionalnih manjina u Zagrebu* ispitano je postojanje arhivskog gradiva i praksu očuvanja gradiva u dvije udruge nacionalnih manjina.

S obzirom na to da je ispitanika malo, ovdje su izvučene ključne stavke kojima se može dobiti uvid u trenutno stanje očuvanja dokumentacije i arhivskog gradiva u sklopu ispitanih udruga.

Dokumentacija koju udruge čuvaju, obično se odnosi na onu koja je nužna za rad i postojanje udruge i godišnja izvješća o radu. Uglavnom se čuvaju financijska izvješća, zapisnici sjednica i skupština. U sklopu udruga nacionalnih manjina ne postoji jedna osoba koja je zadužena isključivo za brigu o arhivskom gradivu, već to čine članovi udruge. O arhivskom gradivu brine administrativni tajnik i članovi izvršnog odbora, tajnik Upravnog odbora ili predsjednik udruge. Osim što čuvaju arhivsko gradivo, postoje i popisi gradiva s rokovima čuvanja, a od arhiviranih materijala, ističu se još časopisi i bilteni. Arhivsko gradivo nacionalnih manjina dostupno je široj javnosti na zahtjev. Ispitanici su izjavili kako za njihovo gradivo nema previše upita i zahtjeva, ali je dostupno bilo kome tko ga zatraži. Uz to, postoje čitaonice s knjigama, rukopisima i dijapozitivima koji su dostupni istraživačima i bilo kome tko pokaže interes za gradivo koje čuvaju.

U udrugama nacionalnih manjina grada Zagreba s kojima je intervju u svrhu istraživanja proveden, čuva se arhivsko gradivo, čak i u većem opsegu nego što je propisano, ali za gradivo nažalost nema previše interesa. Osim toga, ne postoji osoba unutar udruge koja je zadužena za arhivsko gradivo i brigu o dokumentaciji nego je ta zadaća dodijeljena članovima udruge, koji svoj posao obavljaju najbolje što mogu, slijedeći preporuke državnog arhiva i čuvajući kulturni identitet kako bi ga ostavili u nasljedstvo idućim naraštajima.

6.2. Primjeri iz prakse

Zbog nedovoljnog broja ispitanika u sklopu inicijalnog istraživanja, istraživanje je prošireno na šire područje kako bi se predstavili primjeri dobre prakse rada zajednice s ciljem očuvanja baštine i kulturnog identiteta izvan teritorija grada Zagreba i Republike Hrvatske. Istraženi su primjeri Hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji, domorodci u Australiji, Arhiv zajednice Južnoazijskih Amerikanaca i projekt Somalijaca u sklopu Arhiva skrivene povijesti.

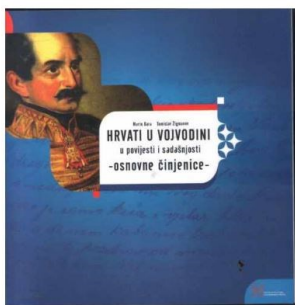
6.2.2. Hrvatska manjina u Republici Srbiji – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata

Prema posljednjem popisu stanovništva 2011. godine udio Hrvata u ukupnom broju stanovnika Republike Srbije iznosi 0,81%. Na području Srbije postoji velik broj udruga i institucija čija je osnovna djelatnost očuvanje kulture, običaja i jezika. Neke od najznačajnijih su Hrvatsko nacionalno vijeće, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Hrvatsko akademsko društvo i drugi. (Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Republici Srbiji, 2021.)

Na primjeru Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata dostupno je mnoštvo informacija koje je od kulturnog značaja za hrvatsku manjinu, a na njihovim mrežnim stranicama prikazanih Slikom 4, široj javnosti dostupna je digitalizirana baština kategorizirana po knjigama, periodikama, notnoj građi i fotografijama te je omogućeno pretraživanje po autorima i vrsti gradiva. Svo digitalno gradivo moguće je besplatno preuzeti u PDF obliku. Osim digitalizirane baštine, u izradi je i projekt nematerijalne baštine hrvatske nacionalne manjine u Srbiji. U sklopu projekta izrađen je katalog nematerijalne kulturne baštine Hrvata u Vojvodini, ali građa još uvijek nije u cijelosti evidentirana i stručno obrađena.

Na stranicama je moguće pronaći i periodičnu publikaciju pod nazivom *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* u kojoj se objavljuju znanstveni i stručni radovi o Hrvatima u Vojvodini koje je moguće preuzeti u PDF formatu. Osim toga postoji popis svih kulturnih udruga uz mapu kulture Hrvata u Vojvodini koja svakom zainteresiranom pojedincu olakšava istraživanje i upoznavanje s kulturom i baštinom Hrvata u Srbiji (Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 2020).

Digitalizirana baština



Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe Hrvata u Vojvodini i izgradnja digitalne zbirke razvojni je projekt koji omogućuje veću dostupnost građe za istraživanja i publiciranje tako stečenih znanja o hrvatskoj zajednici u Vojvodini.

Razlog za pokretanje ovog dugotrajnog projekta je nedostupna i u veoma lošem stanju građa, trenutno rasuta po mnogim crkvenim i privatnim pismohranama i arhivima.

Dostupnost građe u funkciji je očuvanja pisane ostavštine, raznolike i vrijedne zavičajne građe, njene popularizacije, te zaštite izvornika od prekomjernog korištenja u okviru različitih istraživačkih projekata.

Realizaciju ovoga projekta pomoglo je Ministarstvo kulture Republike Srbije.



Slika 4. Prikaz digitalizirane baštine na web stranicama Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata

Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata (2020) omogućuje pretraživanje vijesti iz zajednice, osigurava informacije o aktivnostima, popularnim vijestima iz Republike Hrvatske i Republike Srbije koji su od značaja za hrvatsku nacionalnu manjinu; pretraživanje raznih manifestacija, baštine koja je podijeljena u kategorije (Hrvati danas, Jezik, Književnost, Povijest, Tradicijska kultura, Umjetnost, Znamenite osobe i Izdanja), izdavaštvo i ostale dokumente.

Također, postoji Topoteka Hrvata u Srbiji, virtualna arhivska zbirka u kojoj se mogu pronaći različite fotografije, slike i dokumenti dostupni na suradničkoj platformi, otvoreni za pregledavanje te sudjelovanje zajednice u stvaranju kolektivnog pamćenja. Topoteka pod nazivom Baština Hrvata u Srbiji sadrži mnoge fotografije i dokumente prikupljene iz različitih izvora s detaljnim opisima i metapodacima poput datuma nastanka, komentara, oznaka/tagova, stvaratelja, izvora, vlasnika i vrste medija.

Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata odličan je primjer profesionalne ustanove kojoj je svrha očuvanje, unaprjeđenje i razvoj kulture hrvatske manjinske zajednice koja pokriva rad na znanstvenim i stručnim istraživanjima u području kulture, umjetnosti i znanosti vojvodanskih Hrvata te uključuje nakladničku djelatnost, istraživanja u društvenim i

humanističkim znanostima, djelatnost knjižnica, arhiva, muzeja, galerija i zbirki, zaštitu kulturnih dobara, prirodnih i drugih znamenitosti i dr.

6.2.2. Južnoazijski američki digitalni arhiv (SAADA)

Južnoazijski američki digitalni arhiv (engl. *South Asian American Digital Archive*, SAADA) je neprofitna organizacija čija je misija stvaranje inkluzivnog društva dokumentiranjem, očuvanjem i dijeljenjem priča Južnoazijskih Amerikanaca s ciljem predstavljanja njihovih jedinstvenih i raznolikih iskustava. Vizija koju ističu na svojim stranicama kaže kako zamišljaju američku i svjetsku povijest koja u potpunosti priznaje važnost imigranata i etničkih zajednica u prošlosti, te jačanje zajednice u sadašnjosti i raspravljanju o njihovoj ulozi u budućnosti (SAADA, 2021).

SAADA je izvrstan primjer uključivanja zajednice u stvaranje baštine jer vjeruju da je južnoazijska američka povijest također sastavni dio američke i svjetske povijesti, da su pojedinci ti koji stvaraju povijest i da obični ljudi daju velik doprinos društvu te da arhivi mogu biti dinamičan prostor za dijalog i raspravu (SAADA, 2021).

Na stranicama SAADA-e dostupno je 4.188 jedinstvenih predmeta koji su važni ovoj zajednici za predstavljanje i jačanje kulturnog identiteta. Predmeti u digitalnom arhivu mogu se pretraživati po temama (kao što su umjetnost, rana imigracija, rod i seksualnost, politički angažman i dr.), zbirkama koje su pojedinci, obitelji i li organizacije skupili iz različitih izvora, popisima publikacija (časopisa i periodika), stvarateljima, vremenskom razdoblju, vrsti ili jeziku. Stranica je vrlo pregledna i laka za pretraživanje, a materijali su jednostavni za pregledavanje i preuzimanje te sadrže opise i metapodatke što je prikazano Slikom 5. Za svaki predmet napisan je opis, tema, dodatni metapodaci koji uključuju datum, jezik, stvaratelja i lokaciju te podatke o provenijenciji koji uključuju ime zbirke i podatke o povijesti predmeta (nastanka i modifikacije ukoliko podatak postoji).



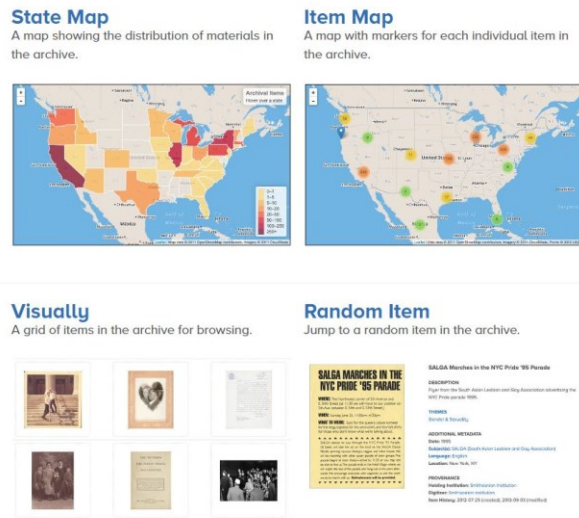
The screenshot displays the SAADA (South Asian American Digital Archive) website interface. At the top left is the SAADA logo and name. Navigation links for 'About', 'Events', and 'Browse the Archive' are visible. The main content area features a newspaper clipping titled 'HAVE WE A DUSKY PERIL?' with a sub-headline 'HINDU HORDES INVADING THE STATE'. The clipping includes an illustration of two men's faces and a large question mark. To the right of the clipping, there is a structured metadata section:

- Have We A Dusky Peril?**
- DESCRIPTION**
An article from the September 16, 1906 *Puget Sound American* describing recent "Hindu" immigration to Bellingham, Washington.
- THEMES**
Early Immigration
- ADDITIONAL METADATA**
Date: September 16, 1906
Subject(s): Bellingham Riot
Type: Newspaper Clipping
Language: English
Location: Bellingham, WA
- TRANSCRIPTION**
Puget Sound American, Sept. 16, 1906, p. 16

Below the transcription, the text 'HAVE WE A DUSKY PERIL?' and 'HINDU HORDES INVADING THE STATE' is visible in a light grey box.

Slika 5. Prikaz predmeta s opisom i metapodacima iz arhiva SAADA-e

Također je omogućen vrlo zanimljiv način istraživanja predmeta arhiva – putem mape koja prikazuje raspodjelu gradiva u arhivu, karte s oznakama za svaki pojedini predmet arhiva, vizualnu mrežu predmeta arhiva ili izbacivanja nasumičnog predmeta koji je pohranjen unutar arhiva. Načini istraživanja gradiva prikazani su Slikom 6.



Slika 6. Dodatne mogućnosti pretraživanja arhivskih predmeta

SAADA je primjer arhiva zajednice koji već 13 godina dokumentira, čuva i dijeli priče Južnoazijskih Amerikanaca, te se može pohvaliti velikom zbirkom različitih predmeta u najvećem javno dostupnom arhivu povijesti južnoazijskih Amerikanaca. Dokumentiraju vlastitu povijest izvan tradicionalnih arhivskih institucija, te su mjesto koje zajednici osigurava mogućnost za kolektivne odluke o tome što za njih ima trajnu vrijednost te tako zajednički oblikuju kolektivno sjećanje na prošlost i kontroliraju sredstva putem koji se priče o njihovoj prošlosti grade (Caswell, 2012). Uspjeh organizacije potvrđuje zanimljiv i koristan sadržaj koji nude, kao i više od 900.000 posjetitelja njihovog digitalnog arhiva od 2014. godine do sad.

6.2.3. Primjer Aboridžina i otočana Torres Strait tjesnaca u Australiji

Mnogim istraživačima zanimljivo je proučavati skupine domorodaca (*engl. indigenous people*) određenih područja. Međutim, zbog etičkih problema koji su svojstveni

istraživanjima manjih populacija, u ovom slučaju autohtonih naroda, podaci često nisu lako dostupni za analizu.

U ovom primjeru važno je istaknuti ATSIDA-u koja prikuplja i čuva dokumentaciju Aboridžina i otočana Torres Strait tjesnaca kako bi omogućila dostupnost informacija i izvora za daljnja istraživanja. Arhiv sadrži podatke u digitalnom obliku koje su stvarali istraživači koji surađuju s australskim Aboridžinima i otočanima Torres Strait tjesnaca, a poseban fokus stavljaju na zaštitu zajednice na koju se podaci odnose. (ATSIDA, n.d).

ATSIDA je primjer tematskog arhiva unutar ADA-e (*Australian Data Archive*), koja je bazirana na suradnji UTS knjižnice (*University Library*), Domorodačkog doma za učenje Jumbunna (engl. *Jumbunna Indigenous House of Learning*) i NCI (*Australian National University's National Computational Infrastructure*).

Primjer je zanimljiv jer podacima i gradivom u ovom slučaju upravljaju profesionalci, ali kontinuirano surađuju sa zajednicom Aboridžina i otočana Torres Strait tjesnaca kako bi se osigurao odgovarajući pristup i povrat digitalnih materijala. Najvažnije od svega je sa zajednicom autohtonog naroda razviti odnos temeljen na povjerenju i poštovanju.

Provedena istraživanja dragocjena su za davanje uvida u povijest i kulturu prvih naroda Australije, njihove trenutne uvjete i buduće mogućnosti. Osim toga, baština koja određuje njihov kulturni identitet čuva se s velikim poštovanjem.

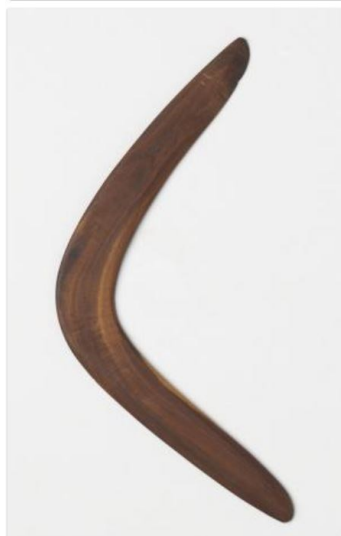
Osim ATSIDA-e, važno je istaknuti i AIATSIS (*The Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies*) – instituciju koja je fokusirana isključivo na povijest, kulturu i baštinu Aboridžina i otočana Torres Strait tjesnaca u Australiji u svrhu istraživanja najstarije živeće kulture na svijetu (AIATSIS, 2021).

AIATSIS se može pohvaliti zbirkom koja sadrži više od milijun predmeta, uključujući knjige, fotografije, rukopise, umjetnine i audiomaterijale vezane za ovu zajednicu. Treba uzeti u obzir da je istraživanje ovog naroda iznimno osjetljivo te na stranici stoje brojna upozorenja. Zbog autorskih prava i odobrenja zajednice slike su dostupne samo za gledanje u čitaonici Stanner, ali podaci o naslovima slika dostupni su za javni pregled na ovom web stranicama i mogu biti od pomoći u traženju kopija slika. Na mrežnim stranicama moguće je pretraživati umjetnine i različite objekte s odgovarajućim metapodacima prikazanih Slikom 7.

Search Art and Object

Search 🔍

Reset 🔄



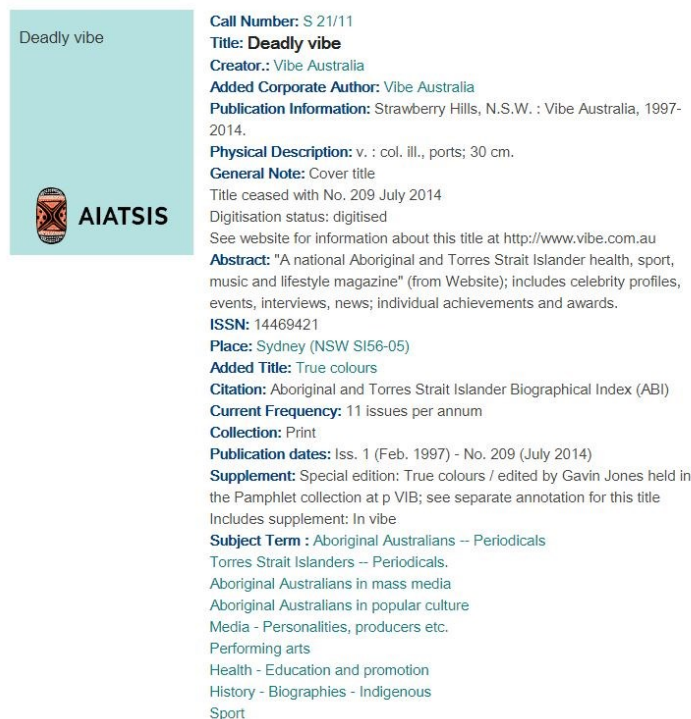
R01818.ATS108.Boomerang (returning)

AO ID	ATS108
Title	Boomerang (returning)
Created	late 20th-century?
Creator	Barker, Roy, 1928 – 2012
Biography	Art - Artists - Men
Item type	Physical Object
Object type	Boomerangs Wood carving
Medium	mulga wood
Extent (#items)	1
Extent (dimensions)	22.0 x 50.0 x 0.5 cm (irregular)
Creation place / original location	Brewarrina (N NSW SH55-06)
Subject	Boomerangs Weapons - Boomerangs Hunting, gathering and fishing
Access rights	Conditions apply to access this item
Registration number	R01818

Slika 7. Prikaz objekta iz AIATSIS zbirke s odgovarajućim metapodacima

Osim umjetnina i predmeta koje uključuju crteže, slike, tekstil, tkanje, drvorez i ostale predmete, moguće je pretraživati jezike domorodaca putem klikabilne karte. Mrežna stranica je još uvijek u razvoju pa za neke funkcije u trenutku istraživanja nije bilo mogućnosti testiranja.

Također postoji zbirka pod nazivom Mura na kojoj je moguće pretraživati predmete po vrsti medija i prema stvaratelju, naslovu, jeziku, mjestu i temi, a klikom na neki od predmeta u zbirci, vidljivi su opisi i metapodaci prikazani Slikom 8.



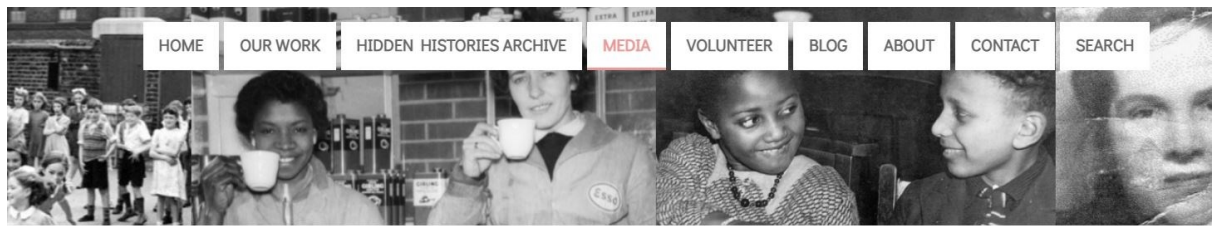
Slika 8. Prikaz jednog od predmeta iz kataloga zbirke Mura

Australija je dobar primjer istinske brige o baštini prvih naroda prema kojima ističu specifično obazriv pristup i njegovanje ove drevne kulture.

6.2.4. Arhiv skrivene povijesti u Londonu

The Hidden Histories Archive sadrži 4.000 predmeta usmene predaje i 35.000 fotografija i video materijala prikupljenih od strane *Eastside Community Heritage* grupe kako bi prikazala živote ljudi koji su živjeli u istočnom Londonu tijekom 20. i 21. stoljeća. Pretraga je moguća po nekolicini kategorija od kojih će se za ovaj rad iskoristiti primjer iz kategorije Kultura i dijaspora. Ondje se mogu naći priče i usmene predaje iz perspektive ljudi različitih iskustava na stranom tlu (Hidden Histories Archive, 2021). Svoje aktivnosti temelje na pripovijedanju (*engl. storytelling*) koji je jedan od suvremenih alata prenošenja osjećaja i vrijednosti.

Na mrežnim stranicama čiji je izgled prikazan Slikom 9, dostupne su za pregledavanje odabrane fotografije iz različitih projekata ispod kojih je naveden naziv projekta kojemu pripadaju.



Media Photographs

PHOTOGRAPHS

We've made a selection of photographs from various projects in our archive. To access the full collection, book a visit with us!

ACTIVISM & CAMPAIGNS:



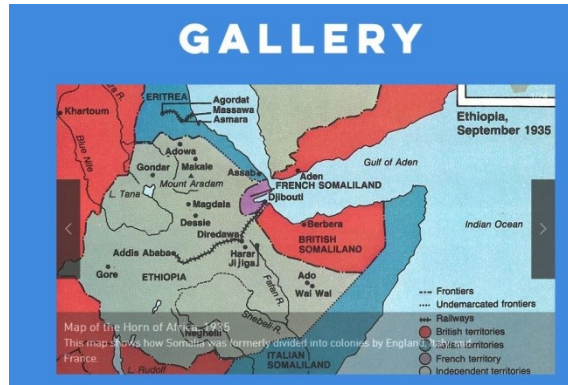
CULTURE & DIASPORA:



Slika 9. Mrežne stranice Hidden Histories Archive-a

Neki od projekata su dostupni na webu, dok se drugima može pristupiti na zahtjev. Za potrebe rada, analizirat će se projekt Somalijskih pomoraca u kojemu sudjeluju mladi ljudi koji žele upoznati povijest Somalije, žrtvu svoga naroda i dati doprinos povijesti istraživanjem priča i situacija koje su se dogodile u prošlosti. Projekt je realiziran suradnjom Eastside Community Heritage i Somalijskog kluba starijih građana Tower Hamletsa (*Somali Senior Citizens Club of Tower Hamlets*) kako bi se zabilježila, dokumentirala i očuvala iskustva ove zajednice putem kulturnih, obrazovnih, povijesnih i društvenih aktivnosti. (Somali Seafarers, n.d.).

Na stranicama je moguće pregledati različite predmete i fotografije (primjer je prikazan Slikom 10) koje su od značaja za zajednicu Somalijaca, a osim toga postoje i audio i video materijali dostupni za pregled. Također se mogu pogledati i dostupni materijali koji su produkt održanih izložbi.



Slika 10: Prikaz slike iz galerije projekta Somaljskih pomoraca

Projekt je primjer dobre suradnje neovisne dobrotvorne zajednice *Eastside Community Heritage* koja je s različitim zajednicama osnovala Arhiv ljudi istočnog Londona koji u korist društva čuvaju i arhiviraju gradivo kako bi iznijeli i predstavili kolektivno sjećanje koje je u nekom trenutku bilo zaboravljeno.

7. Zaključak

Prihvatanjem nove paradigme stvara se simbioza tradicionalnih arhiva i arhiva zajednice kako bi zajedno pružili cjelovitu sliku kulture i društva. Jedino međusobnim nadopunjavanjem mogu ostvariti rezultate koji su potrebni za stvaranje inkluzivne lokalne i nacionalne baštine u koju su uključene sve zajednice. Arhivi zajednice pomažu u povezivanju ljudi s tradicijama, članova unutar zajednice i mjestom te okupljaju one istih interesa i potiču na razumijevanje razlika među generacijama.

Caswell je arhive zajednice najbolje opisao jednostavnom rečenicom: „To su arhivi za ljude od ljudi.“. Oni su odgovor na potrebe članova zajednice i društva koje želi dokumentirati svoje kulturno nasljeđe i očuvati identitet koji ih definira. Termin se sve više priznaje u arhivskim krugovima upravo zbog kolektivnog pamćenja koje je od iznimne važnosti za društvo općenito. AKM ustanove sve više surađuju, a njihova je suradnja dobar temelj pri osnivanju arhiva zajednica koji ne moraju nužno sadržavati isključivo arhivsko gradivo nego i druge predmete koji tradicionalno pripadaju knjižnicama i muzejima. Upravo zbog participativne kulture i angažmana šire populacije, omogućeno je dijeljenje informacija i resursa među pojedincima i zajednicama kako bi se postigao zajednički cilj očuvanja baštine koje potiče bolje razumijevanje povijesti zajednice i jačanje veza unutar njih. Ključno je otvoriti arhive. Iako u Republici Hrvatskoj pojam arhiva zajednice još uvijek nije široko prihvaćen, ipak postoje naznake za mogućnost osnivanja više takvih arhiva. Postoje mnoge zajednice koje povezuju zajednički interesi, a bilježenjem svojih aktivnosti stvaraju dokumentaciju koja ne smije biti zaboravljena. Prilikom razgovora s članovima udruga nacionalnih manjina, primijećeno je da imaju potencijala i želje za čuvanjem svoje baštine kako bi ostala novim generacijama.

Ovaj rad, koji fokus stavlja na društveno djelovanje manjinskih zajednica, osvještava da u Republici Hrvatskoj postoje mnoge udruge koje provode različite aktivnosti iz područja obrazovanja i kulture. Provođenjem aktivnosti, udruge stvaraju sadržaj i materijale koje je potrebno čuvati kako bi buduće generacije imale resurse dostupne za istraživanje svog podrijetla i kulture. Prikupljanjem i čuvanjem različitih vrsta gradiva i predmeta u arhivima zajednice, brišu granice između tradicionalnih baštinskih institucija s ciljem očuvanja šire slike kulturne baštine kojoj zajednica pridaje važnost. Sveobuhvatni cilj arhiva zajednice poklapa se s razmišljanjima članova udruga nacionalnih manjina o očuvanju arhivskog gradiva na korist društvu općenito, kako bi zajednički očuvali kolektivno sjećanje

čovječanstva kroz povijest koja se stvarala za danas, te onu koju tek treba stvoriti za budućnost.

Arhivi zajednica su produkt traganja ljudi za prošlošću i vlastitom kulturom, predstavljanju onoga što je kroz povijest izostavljeno ili zaboravljeno, te stavljanjem fokusa na rad zajednice koju povezuju zajednički interesi.

Arhivi zajednice spajaju ljude, a različitim projektima provodi se edukacija „običnih ljudi“ o pravilnim načinima prikupljanja i očuvanja arhivskog gradiva i drugih predmeta koji čine njihovu kulturnu baštinu vidljivijom i otvorenijom pojedincima i društvu.

8. Literatura

1. ATSIDA. (n.d.). *ABORIGINAL & TORRES STRAIT ISLANDER DATA ARCHIVE*. Preuzeto 09.06.2021. s <https://www.atsida.edu.au/node/846>
2. Babić, D., Škiljan, F. i Župarić-Iljić, D. (2011). *Nacionalne manjine u gradu Zagrebu*.
3. BNZH. (n.d.). Preuzeto 04.05.2020. s <https://bnz.hr/proizvod/bosnjacka-pismohrana-2017-xxi-kopiraj/#https://bnz.hr/proizvod/bosnjacka-pismohrana-2017-xxi-kopiraj/#>
4. Caswell, M. (2015). *Community-centered collecting: finding out what communities want from community archives*. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 51 (1),. Preuzeto 27.05.2020. s <https://asistdl.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/meet.2014.14505101027>
5. Caswell, M. (2012). *SAADA and the Community-Based Archives Model: What Is a Community-Based Archives Anyway?*. Preuzeto 09.06.2021. s <https://www.saada.org/tides/article/20120418-704>
6. College Workouts. (2014). *Briefly outline and discuss some users and uses of Archival Materials*. Preuzeto 27.05.2020. s <https://collegeassignments.wordpress.com/2014/08/12/briefly-outline-and-discuss-some-users-and-uses-of-archival-materials/>
7. Community Archives and Heritage Group. (2020). Preuzeto 08.05.2020. s <https://www.communityarchives.org.uk/>
8. Cook, T. (2020). *Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts*. *Archival Science*, 1, 3-24. Preuzeto 09.05.2020. s <http://www.mybestdocs.com/cook-t-postmod-p1-00.htm>
9. Cook, T. (2012). *Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms*. *Archival Science*, 13(2-3), 95–120. Preuzeto 12.05.2020. s sci-hub.tw/10.1007/s10502-012-9180-7
10. co:op. (n.d.). *O nama*. Preuzeto 13.05.2020. s <https://coop-project.eu/about-us/breaking-new-grounds/>
11. CREARCH. (2021). *Razvoj Publike. Priručnik za edukaciju arhivista i baštinskih stručnjaka*. Preuzeto 24.06.2021. s https://drive.google.com/file/d/1-WJHINxRyyK_XBdp0AY5uXdlghlh7obW/view?usp=sharing
12. Ćosić, S. i Lemić, V. (2006). *Rad arhiva u uvjetima suprotstavljenih utjecaja: država - društvo – korisnici*. *Arhivski vjesnik*, 49 (2006), 1; 7-19. Preuzeto 24.06.2021. s <https://dabar.srce.hr/islandora/object/hrstud%3A1416>

13. Encyclopædia Britannica. (2017). *Archives*. Preuzeto 11.05.2020. s <https://www.britannica.com/topic/archives>
14. Flinn, A. (n.d.). *Archives and their communities: Collecting histories, challenging heritage*. Preuzeto 08.05.2020. s http://arts.brighton.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0006/68271/Chapter-2-Working-Papers-Journal-by-Andrew-Flinn-ISSN-20458304.pdf
15. Flinn, A. (2007). *Community Histories, Community Archives: Some Opportunities and Challenges I*. *Journal of the Society of Archivists*, 28(2), 151–176. Preuzeto 12.05.2020. s sci-hub.tw/10.1080/00379810701611936
16. Flinn, A. (2010). *Independent Community Archives and Community-Generated Content*. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 16(1), 39–51. Preuzeto 13.05.2020. s sci-hub.tw/10.1177/1354856509347707
17. Gilliland, A. i Flinn A. (2013). *Community Archives: what are we really talking about?* *CIRN Prato Community Informatics Conference 2013: Keynote*. Preuzeto 20.05.2020. s https://www.monash.edu/_data/assets/pdf_file/0007/920626/gilliland_flinn_keynote.pdf
18. Gilliland, A. J, i McKemmish, S. (2014). *The Role of Participatory Archives in Furthering Human Rights, Reconciliation and Recovery*. UCLA. Preuzeto 08.06.2021. s <https://escholarship.org/uc/item/346521tf>
19. Hidden Histories Archive. (2021). *Culture & Diaspora*. Preuzeto 10.06.2021. s <https://www.hidden-histories.org/hidden-histories-archive/culture-diaspora/>
20. Hrvatska enciklopedija. (2020). *Arhivistika. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020*. Preuzeto 21. 5. 2020. S <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3767>
21. ICA. (2011). *Universal Declaration on Archives*. Preuzeto 25.06.2021. s <https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives>
22. Ivanović, J. (2010). *Priručnik iz arhivistike: I. dio*. Hrvatski državni arhiv. Zagreb.
23. Kategorizacija stvaratelja arhivskog gradiva. (2007). *Narodne novine*, 42/2007. Preuzeto 24.06.2021. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_04_42_1391.html
24. Kolanović, J. (1992). *Arhivistika i povijest upravnih institucija*. *Arhivski vjesnik*, (34-35), 9-20. Preuzeto 09.05.2020. s <https://hrcak.srce.hr/68374>

25. Lemić, V. (2016). *Arhivi i arhivistika za suvremenog korisnika*. Naklada Ljevak. Zagreb.
26. Lemić, V. (2016). *MOGUĆNOST SURADNJE ARHIVA I ZAJEDNICE - co:op projekt*. *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, (46), 99-110. Preuzeto 23.06.2021. s <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=525559>
27. Lemić, V. (2017). *Projekt co:op – mogućnost i zajednice*. *@rhivi*, (1), 14-15. Preuzeto 23.06.2021. s <https://hrcak.srce.hr/207470>
28. Lemić, V. (2019). *Suradnička digitalna platforma Topoteka*. *Muzeologija*, (56), 212-222. Preuzeto 23.06.2021. s <https://hrcak.srce.hr/238457>
29. Maras Kraljević, J. i Rupić, M. (2012). *Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata Zagreb*. 46. *Savjetovanje. Specijalizirani arhivi i zbirke gradiva izvan arhiva*. Preuzeto 03.05.2020. s <https://www.had-info.hr/dokumenti/publikacije/46.%20Savjetovanja%20hrvatskih%20arhivista%20u%20Varazdinu,%202012.pdf>
30. Ministarstvo kulture i medija. (2021). *Središnje knjižnice nacionalnih manjina*. Preuzeto 24.06.2021. s <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/izdvojena-lijevo/kulturne-djelatnosti-186/knjiznicna-djelatnost-361/sredisnje-knjiznice-nacionalnih-manjina/525>
31. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske. (n.d.). Preuzeto 04.05.2020. s <https://www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr/o-nzch/o-nzch/>
32. National Museum of American History. (2020). *Što su arhivi*. Preuzeto 27.05.2020. s <https://americanhistory.si.edu/archives/about/what-are-archives>
33. Newman, J. (2010). *Sustaining Community Archives*. Preuzeto 08.05.2020 s <http://researcharchive.vuw.ac.nz/handle/10063/1398>
34. Newman, J. (n.d). *Sustaining community archives: where practice meets theory*. Preuzeto 22.05.2020. s <http://ica2012.ica.org/files/pdf/Full%20papers%20upload/ica12Final00190.pdf>
35. Poole, A.H. (2020). *The information work of community archives: a systematic literature review*, *Journal of Documentation*, Vol. 76 No. 3, pp. 657-687. Preuzeto 22.05.2020. s <https://doi.org/10.1108/JD-07-2019-0140>
36. Portal za nacionalne manjine HR. (2020). *Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj*. Preuzeto 04.05.2020. s <https://nacionalnemanjine.hr/nacionalne-manjine-u-hrvatskoj/>
37. Savez Rome u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”. (2017). *O savezu Roma Republike Hrvatske “Kali Sara”*. Preuzeto 04.05.2020. s <http://kalisara.hr/o-nama/>

38. South Asian American Digital Archive. (2021). *Misija i vizija*. Preuzeto 09.06.2021. s <https://www.saada.org/mission>
39. Tadin, O. (2001). Specijalizirani arhivi. *Arhivski vjesnik*, (44), 43-51. Preuzeto 04.05.2020. s <https://hrcak.srce.hr/9311>
40. The Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies (AIATSIS). (2021). Preuzeto 10.06.2021. s <https://aiatsis.gov.au/>
41. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. (2020). Preuzeto 02.04.2020. s <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/albanci/380>
42. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. (2021). *Izvešće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2019. godinu za potrebe nacionalnih manjina*.
43. Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Republici Srbiji. (2021). *Hrvatska manjina u Republici Srbiji*. Preuzeto 08.06.2021. s <http://rs.mvep.hr/hr/bilateralni-odnosi/hrmanjina/>
44. Wales, J. (2014). *Community archives and the archival community*. Preuzeto 11.05.2020. s <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/28520>
45. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. *Narodne novine*, 61/2018-1265. Preuzeto 01.04.2020. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html
46. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. (2020). Preuzeto 08.06.2021. s <http://www.zkvh.org.rs/>

Prilozi

Prilog 1. - Pitanja intervjuja

Prva skupina pitanja odnosi se na arhivsko gradivo u udrugama nacionalnih manjina u Zagrebu.

DOKUMENTIRANJE RADA UDRUGE I UPRAVLJANJE ARHIVSKIM GRADIVOM

1. Koliko aktivnih članova broji vaša udruga?
2. Smatrate li da su članovi udruge kulturno aktivni?
3. Organizira li vaša udruga kulturne aktivnosti?

DA NE

Ako je odgovor da nabrojite koje su to aktivnosti (npr. izdavaštvo, predavanja, izložbe, koncerti...)

4. Dokumentirate li aktivnosti udruge i na koji način to činite?
5. Postoji li u okviru vaše udruge AKM zbirka – je li otvorena članovima javnosti – što ona skuplja/što se u njoj čuva ?
5. Čuvate li arhivsko gradivo u sklopu vaše udruge?

DA NE

Ako je odgovor DA, slijede pitanja 6.-11.

Ako NE – Gdje se ono čuva / tko je za to zadužen?

6. Imate li organiziran sustav upravljanja svojim arhivskim gradivom sukladno arhivskim propisima (što znači da je primjereno opisano, sređeno, zaštićeno i dostupno prema propisanim/utvrđenim procedurama).
7. Imate li popis gradiva i određene rokove čuvanja?
8. Je li arhivsko gradivo dostupno za korištenje široj javnosti?
9. Pod kojim je uvjetima gradivo dostupno za korištenje?
10. Postoji li osoba u udruzi koja brine o arhivskom gradivu i bilježenju aktivnosti udruge?
11. Jeste li do sada digitalizirali arhivsko gradivo koje čuvate – DA NE

Ako da molimo opišite na koji način i koje cjeline gradiva?

POZNAVANJE POJMA ARHIVA ZAJEDNICE I STAVOVI O OČUVANJU
KULTURNOG IDENTITETA POMOĆU ARHIVSKIH IZVORA

12. Smatrate li da je u prošlosti istinito bilježena povijest vaše nacionalne manjine?
13. Postoji li ustanova/organizacija koja se bavi prikupljanjem i istraživanjem povijesnih izvora o vašoj nacionalnoj manjini? DA NE
- Ako DA navedite nazive te/tih ustanova:
14. Smatrate li da je vaša odgovornost čuvati gradivo koje svjedoči/dokumentira povijest vaše zajednice kako biste ostavili naslijeđe generacijama koje dolaze nakon vas?
15. Jeste li čuli za pojam arhiv zajednice?
16. Smatrate li da se vi kao nacionalnomanjinska zajednica koja čuva svoju dokumentaciju, možete predstaviti kao arhiv zajednice?
17. Biste li se povezali s ostalim udrugama i pripadnicima nacionalne manjine u svrhu osnivanja specijaliziranog arhiva zajednice?

Arhivi zajednice i njihova zastupljenost u zajednicama nacionalnih manjina grada Zagreba

Sažetak

U radu su uvodno predstavljene tipologija i vrste arhiva koji danas postoje s naglaskom na privatne arhive i specijalizirane arhivske zbirke. Objašnjava se pojam arhiva zajednice koji danas povezuje zajednice, arhive i kolektivno pamćenje u arhivskoj djelatnosti i stručnoj zajednici te kontekst u kojemu se taj pojam pojavljuje i koristi. Istražuju se njihov povijesni razvoj, značaj i važnost za društvo te objašnjava stanje, odnosno prilike i izazovi (ugroze) s kojima se susreću. Uz to se opisuju vrste korisnika i mogućnosti korištenja gradiva koje se čuva u arhivima zajednica kao i važnost očuvanja takve vrste gradiva. U okviru područja djelovanja suvremenih arhiva zajednice stavlja se naglasak na arhive unutar skupina nacionalnih manjina u gradu Zagrebu. Upravo na ovoj skupini provest će se istraživanje o postojanju, zaštiti i dostupnosti gradiva udrugama nacionalnih manjina u gradu Zagrebu. Konačno, ispituju se postojeće stanje, prakse i stavovi koji su naposljetku prezentirani kao rezultati istraživanja.

Ključne riječi: arhivi zajednica, nacionalne manjine, arhivi i društvo, privatno arhivsko gradivo, suvremena arhivistika

Community archives and their representation in the communities of national minorities in the city of Zagreb

Summary

The thesis introduces the typology and types of archives that exist today with an emphasis on private archives and specialized archival collections. The notion of community archives, which today connects communities, archives and collective memory in archival activity and the professional community, as well as the context in which this notion appears and is used, is explained. Their historical development, significance and importance for society is investigated and the situation, i.e. opportunities and challenges (threats) they face are explained. In addition, the types of users and the possibilities of using the material stored in community archives are described, as well as the importance of preserving this type of materials. Within the field of activity of modern community archives, emphasis is placed on archives within groups of national minorities in the city of Zagreb. Investigation on the existence, protection and availability of materials regarding associations of national minorities in the city of Zagreb was conducted on this group. Finally, the current situation, practices and attitudes were examined and are presented as the research results.

Key words: community archives, national minorities, archives and society, private archives, contemporary archival science